

Γοτθικές αναβιώσεις στη Νεοελληνική Αρχιτεκτονική

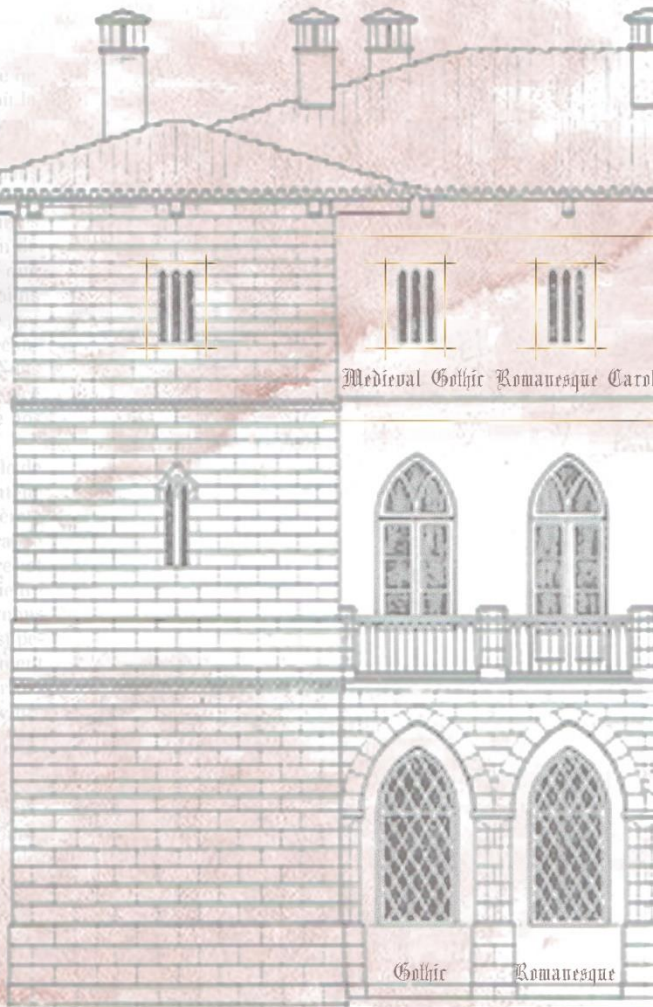
Καλλιόπη Ράπτη

οthic revival in Neohellenic Architecture

R. COLLINGS F.

... de Coucy appartenant à une école de
cette école s'était élevée dans un pays où la
bien plus encore, que Robert avait conçu
dimensions colossales. La bâtisse avait
nefs, que l'on dut renoncer à exécuter
les projets de Robert ; qu'il fallut
cause de l'insuffisance reconnue des ressource
l'étage de la cathédrale de Reims est lo
sombassements. Cependant il est certain
possible, en diminuant le volume des p
suffisants ; et il faut une attention particulière
à la connaissance des constructions de cette époque, pour re
les changements apportés aux plans de Robert de Coucy.
Nous toutefois de les rendre saisissables pour tout le monde, e
ne laisse pas d'avoir une grande importance pour l'histoire de
cathédrales, d'autant plus qu'il se reproduit partout à cette époque.
Voici d'abord (14) une coupe transversale de la nef de la cathédrale

... dans la hau
à collatéral, ont une puissance, une saillie que ne motive pas la légè
de la partie supérieure recevant les arcs-boutants ; on sera plus fra
encore de la différence de force qu'il y a entre les parties inférieure
supérieures de ces contre-forts, en examinant la vue perspective extérie
d'un contre-fort de la nef (15). Dans la construction des deux p
des transepts, la différence entre le rez-de-chaussée et les étages s
projeté, sur ce point, des tours dont il fallut réduire la hauteur p
raisons d'économie. Une observation de détail vient appuyer la con
d'une modification dans les projets. Le larmier du couronnement
corniches qui passent au niveau des bas-côtés devant les contre
transepts et du chœur est muni de petits repos horizontaux, es
uns des autres de 0,40 c. à 0,50 c., qui forment comme des créne
et que Villard de Honnecourt, contemporain et ami de Robert de Cou
appelle, dans ses curieuses notes, des *créneaux réservés* sur les
larmiers pour permettre aux ouvriers de circuler autour de
l'extérieur (16). Cela est fort ingénieux et l'absence de ces
des larmiers ne permettrait pas, sans ce secours, de faire les
parements des contre-forts à toutes hauteurs. Or ces *créneaux*
Villard, n'existent que sur les larmiers couronnant
Robert de Coucy eût cependant, s'il eût continué son œuvre, une
forte raison des passages semblables dans les nefs de la cathédrale

Medieval Gothic Romanesque Carol

Gothic

Romanesque

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου Αμαλία Κωτσάκη, για την καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές της. Ευχαριστώ επίσης την οικογένειά μου για την στήριξη και την ενθάρρυνση της σε όλη την έως τώρα πορεία μου.

I. Εισαγωγή.....	σελ.4
Ii. Σκοπός της εργασίας.....	σελ.4
Iii. Αντικείμενο της έρευνας.....	σελ.4
Iiii. Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	σελ.5
Iiv. Μέθοδος.....	σελ.6
II. Ευρήματα.....	σελ.16
Iii. Οι γοτθικές αναβιώσεις στην κοσμική αρχιτεκτονική.....	σελ.16
Iiii. Οι γοτθικές αναβιώσεις στην θρησκευτική αρχιτεκτονική.....	σελ.60
III. Ερμηνεία.....	σελ.78
IV. Βιβλιογραφία.....	σελ.84
IVi. Βιβλιογραφικές πηγές.....	σελ.84
IVii. Ερευνητικές εργασίες.....	σελ.85
IViii. Εκθεσιακοί κατάλογοι.....	σελ.85
IViv. Διαδικτυακές πηγές.....	σελ.86
V. Πηγές εικονογράφησης.....	σελ.91

Iα. Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση του νεογοθτικού αποτυπώματος στη Νεοελληνική αρχιτεκτονική.

Iβ. Αντικείμενο της έρευνας

Αντικείμενο της έρευνας αποτελούν 21 κοσμικά και 9 θρησκευτικά κτήρια που κατασκευάστηκαν στον ελλαδικό χώρο κατά κύριο λόγο τον 19ο αιώνα και φέρουν τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της γοθικής αρχιτεκτονικής.

Iγ. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η μελέτη στο ζήτημα της γοτθικής επιρροής στη Νεοελληνική αρχιτεκτονική παρουσιάζει ερευνητικό κενό, παρότι η περίοδος έχει μελετηθεί επαρκώς και υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία. Σημειώθηκε σημαντική χρήση ηλεκτρονικών πηγών για στοιχειώδεις πληροφορίες (χρονολογία κατασκευής, ιδιοκτήτης, αρχιτέκτων) για τα επιμέρους ευρήματα, αλλά και για τη συγκέντρωση όσο το δυνατόν περισσότερου φωτογραφικού υλικού, ώστε να ακολουθήσει η τυπολογική και μορφολογική ανάλυση τους. Παράλληλα, έχει εκπονηθεί διδακτορική διατριβή με θέμα «Η Ευρωπαϊκή νεογοτθική παράδοση και η αρχιτεκτονική του ελλαδικού χώρου (1830-1897)» από τον Ιωάννη Κωτούλα¹, στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών το 2017, η οποία παρέχει πληθώρα πληροφοριών για το κοινωνικό, πολιτικό και ιστορικό υπόβαθρο που πλαισιώνει την ύπαρξη του γοτθικού στοιχείου στον ελλαδικό χώρο, δίχως όμως να εμβαθύνει στην αρχιτεκτονική πραγματικότητα των έργων, θεωρητική και κατασκευαστική, γεγονός που οφείλεται στην ακαδημαϊκή ιδιότητα του συγγραφέα.

Βιβλία αναφοράς:

- Κασιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 2010, Αθήνα
- Μιχαήλ, Παναγιώτης Α., *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη*, εκδ. Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχαήλ, έκδοση Θ', 2017, Αθήνα
- Μπίρης, Κώστας Η., *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, εκδ. Μέλισσα, Δεκέμβριος 2005, Αθήνα
- Φιλιππίδης, Δημήτρης, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική*, εκδ. ΜΕΛΙΣΣΑ, Δεκέμβριος 1984, Αθήνα

¹ Κωτούλας, Ιωάννης Ε., *Η Ευρωπαϊκή Νεογοτθική παράδοση και η αρχιτεκτονική του ελλαδικού χώρου(1830-1897)*, διδακτορική διατριβή, τριμελής επιτροπή Δ.Παυλόπουλος-Ν.Γκιολές-Μ.Μπίρης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αθήνα, 2017

I. Εισαγωγή

Ιδ. Μέθοδος

A. Μέθοδος συλλογής στοιχείων

Για τη συλλογή ερευνητικού υλικού πραγματοποιήθηκε:

-Βιβλιογραφική έρευνα

-Διαδικτυακή έρευνα

B. Ερμηνευτική μέθοδος

B1. Υπόθεση εργασίας

Από τις αρχές του 19ου αιώνα, τόσο στον ευρωπαϊκό όσο και στον ελλαδικό χώρο αναπτύσσονται δύο κύρια αρχιτεκτονικά ρεύματα, ο νεοκλασικισμός και ο ρομαντισμός. Ο δεύτερος φαίνεται να συνδέεται με την γραφικότητα (picturesque), η οποία δεν αποτελεί αυτοτελή ρυθμό ή ρεύμα, αλλά προβάλλεται ως αισθητική αξία² και την αναβίωση ορισμένων προγενέστερων ρυθμών, συμπεριλαμβανομένων του Ρωμανικού και του Γοτθικού.

² Φίλιππιδης, Δημήτριος, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 1984, σελ. 20

Επιχειρώντας να αιτιολογήσουμε την επιστροφή του αρχιτεκτονικού παρελθόντος στο προσκήνιο, καταλήγουμε σε μια σειρά παρατηρήσεων. Αρχικά, επικράτησε η αντίληψη πως οι αναβιώσεις αρχιτεκτονικών ρευμάτων του μεσαίωνα αποτελούν φυσικό επακόλουθο του ρομαντισμού, ο οποίος κυριαρχεί εκείνη την περίοδο σε όλες τις εκφάνσεις της τέχνης. Ο μεσαίωνας, αν και περίοδος σκοταδισμού, γοητεύει δημιουργώντας το αίσθημα του μυστηρίου, του υψηλού και του μεγαλοπρεπούς, πάντα με ακέραη θρησκευτική υπόσταση. Στον δε κατασκευαστικό τομέα, ήταν πλέον εμπεριστατωμένο πως οι ρωμανικές και γοθικές κατασκευές, είτε συμπαγείς είτε πιο ανάλαφρες αντίστοιχα, εξυπηρετούσαν τον σκοπό τους και έδιναν δυνατότητες οικοδόμησης ευμεγέθων δημόσιων και ιδιωτικών κτηρίων, σε μια εποχή στην οποία το οπλισμένο σκυρόδεμα δεν υφίσταται ακόμη ως επιλογή. Επιπλέον, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν πως χρονικά τοποθετούμαστε στην κορύφωση της βιομηχανικής επανάστασης. Συμπεραίνει λοιπόν κανείς πως στις συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και ιδιαίτερα στο αστικό τοπίο που δημιουργείται με την έξαρση της βιομηχανίας, η επιστροφή σε προγενέστερες μορφές και η νοσταλγία για το μακρινό παρελθόν είναι εν μέρει δικαιολογημένες και αναμενόμενες.

Αρχιτεκτονικά, η αναβίωση ρυθμών δύνανται να καταστεί «κενή» νοήματος και καθαρή έκφραση της μορφοκρατίας στην τέχνη, καθώς οι ανάγκες και ο σκοπός, τα υλικά, το κλίμα, το τεχνικό σύστημα και ακόμη η αντίληψη της εποχής για τον κόσμο έχουν μεταβληθεί σημαντικά³.

³ Μιχελής, Παναγιώτης Α., *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη*, εκδ. Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, έκδοση Θ', 2017, Αθήνα, σελ.53

Στην περίπτωση της γοτθικής αρχιτεκτονικής, η παρουσία των καθεδρικών ναών, ακέραιων μετά την πάροδο πέντε ή έξι αιώνων θα ήταν αδύνατη, δίχως τα συστήματα θολοδομίας επί νευρώσεων και μετατόπισης βάρους μέσω των αντηρίδων. Η τεχνική είναι γνωστή και μπορεί να επαναληφθεί. Το έντονο θρησκευτικό δυναμικό πνεύμα όμως διαπνέει μια εποχή που έχει παρέλθει και δεν αιτιολογεί τη χρήση του ως «ένδυμα» τραπεζών, κολλεγίων ή δημαρχείων. Η αντίθεση μορφής και περιεχομένου αποτελεί σύνθημα στο κεφάλαιο των αναβιώσεων, όλων των ρυθμών και ρευμάτων. Την ίδια στιγμή παρατίθεται ένα δεύτερο δίπολο, με αφορμή τη χρήση των μορφών με νέα υλικά. Η προσαρμογή ενός ρυθμού στην περίοδο κατασκευής, μπορεί σύμφωνα με τον Viollet le duc να είναι ανάγκη, ή κατά τον Παναγιώτη Μιχαήλ να εκφράζει ένα ψέμα, μιας και το έργο πρέπει να προκύπτει από ένα ενιαίο εσωτερικό πνεύμα που διαχέεται και κατόπιν εξωτερικεύεται, όχι να παρατίθεται εξωτερικά και αθροιστικά⁴. Η δε τελευταία άποψη υποστηρίζεται από την κατασκευαστική διαδικασία που εξελίχθηκε ραγδαία κατά το μεσοδιάστημα πρωτότυπης αρχιτεκτονικής και αντίστοιχης αναβίωσης. Ειδικότερα στο μεσαίωνα, η μαθηματική υπόσταση της κατασκευής με γνώμονα το μέγεθος του λίθου ή των ανθρώπινων μελών (πόδας ή δάκτυλος) ήταν σχεδόν υποχρεωτική⁵. Με την πάροδο των αιώνων νέα συστήματα εμπλούτισαν την αρχιτεκτονική γνώση, διευκόλυναν την κατασκευή και ενδεχομένως την αυτοματοποίησαν έως έναν βαθμό. Ο αρχιτέκτων εν τέλει παρασύρεται από την «καλλιγραφία» των μορφών, παραμελεί τις σύγχρονες ανάγκες, αξίες και τεχνικές και οδηγείται σε μια κάποια αναβίωση που άλλοτε χαρακτηρίζεται ακόμη και «αφόρητη»⁶.

Η Ρωμανική αναβίωση, παρά τις καταβολές της, εφαρμόζεται σε μεγάλο βαθμό στην αμερικανική ήπειρο. Αντικείμενο της στο μεγαλύτερο βαθμό τα δημόσια κτήρια, διοικητικά, εκπαιδευτικά, εμπορικά, αλλά και οι ναοί⁷. Σε αυτά ενσωματώνονται τα καμπύλα τόξα, οι στιβαρές τοιχοποιίες, ο διακριτικός διάκοσμος και μερικές φορές πύργοι ή μικρότερης κλίμακας υποστηρικτικοί ή διακοσμητικοί πυργίσκοι.

⁴ Μιχαήλς, Παναγιώτης Α., *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη*, εκδ. Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχαήλ, έκδοση Θ', 2017, Αθήνα, σελ.57

⁵ Ο.Π., σελ.140

⁶ Ο.Π., σελ.427-428

⁷ <http://www.phmc.state.pa.us/portal/communities/architecture/styles/romanesque-revival.html>

Η Γοτθική αναβίωση διαδίδεται περισσότερο στον ευρωπαϊκό χώρο. Το δημόσιο αναλαμβάνει να την εκπροσωπήσει με αξιόλογα παραδείγματα, κυρίως σε Αγγλία και Γαλλία. Παρατηρούμε τα χαρακτηριστικά των γοθτικών καθεδρικών να συνθέτουν το κέλυφος διοικητηρίων, δικαστηρίων, δημαρχείων, πανεπιστημίων, και άλλων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, το Αγγλικό Κοινοβούλιο, το οποίο κατασκευάζεται από τον Sir Charles Barry σε νεογοτθικό ρυθμό την δεκαετία του 1840. Ο κυριότερος ίσως λόγος που οδηγεί στη συγκεκριμένη αναβίωση είναι πως στην πεποίθηση του λαού της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Γερμανίας είχε εντυπωθεί πως ο Γοτθικός ρυθμός εξέφραζε το εθνικό πνεύμα τους⁸. Παρά ταύτα δεν αναιρείται το γεγονός πως η Γοτθική αρχιτεκτονική εξυπηρετούσε άλλοτε και επιμέρους συμβολικούς και υποβλητικούς σκοπούς. Ο γοτθικός ναός χαρακτηρίζεται ως κτίσμα «εστραμμένο προς τα έσω»⁹, δίνοντας για ακόμη μια φορά έμφαση στο νόημα που δεν ήταν απλώς μνημειακό και επιβλητικό, αλλά βαθύτερο θρησκευτικό. Παρά το εντυπωσιακό περίβλημα, ο άνθρωπος ωθείται στο εσωτερικό, ώστε να έρθει σε επαφή με τα θεία. Το περίπλοκο εξωτερικό ενοποιείται στην ανάταση των κορυφών, που καταλήγουν στο άπειρο¹⁰. Η επιλογή του σε κτήρια που αντιπροσωπεύουν τη δικαιοσύνη, την εξουσία και τον Θεό δεν δύνανται να χαρακτηριστεί σε καμία περίπτωση τυχαία. Την ίδια στιγμή όμως δεν μπορεί να ταυτιστεί με τον αρχικό γενετήριο σκοπό της. Στο επίπεδο της κατοικίας, όπου συναντάται ο νεογοτθικός ρυθμός υπάρχει κατά κύριο λόγο οικονομική άνεση ή και αριστοκρατικές ρίζες. Η κατοικία δεν υιοθετεί τα χαρακτηριστικά του καθεδρικού ναού. Οι γοθτικές εκφάνσεις σε αυτήν την πτυχή της κοσμικής αρχιτεκτονικής συνδέεται περισσότερο με το λεγόμενο “castellated style”, δηλαδή κτήρια- οχυρά, που θυμίζουν κάστρα και παλάτια, κυρίως της Αγγλίας.

⁸ Janson, H.W., Janson, F. Anthony, *Ιστορία της Τέχνης – Η Δυτική παράδοση*, μτφ. Αντωνοπούλου Μαριάννα – Κουβαράκου Νάνσυ, εκδ. ΙΩΝ, Μάρτιος 2011, σελ. 728

⁹ Μιχελής, Παναγιώτης Α., *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη*, εκδ. Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, έκδοση Θ', 2017, Αθήνα, σελ.191

¹⁰ Ο.Π. σελ.260

Συγκεκριμένα στον ελλαδικό χώρο, οι γοθτικές αναβιώσεις του 19ου αιώνα εμφανίζονται είτε αυτούσιες ως αρχιτεκτονική επίλυση για ορισμένη τυπολογία, αυτήν των εκκλησιαστικών κτισμάτων, είτε μέσω της εισαγωγής επιμέρους μορφολογικών στοιχείων που αντλούνται από την γοθτική παράδοση¹¹. Στη δεύτερη κατηγορία συναντάμε πληθώρα κοσμικών κτηρίων φρουριακού τύπου, που κατατάσσονται στο προαναφερθέν “castellated style”, και αποτελούν συνήθως κατοικίες. Τα έργα που αναβιώνουν την γοθτική αρχιτεκτονική συνδέονται άρρηκτα με εξέχουσες μορφές του αρχιτεκτονικού γίγνεσθαι της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα, όπως ο Ερνέστος Τσίλλερ, ο Σταμάτης Κλεάνθης και οι αδερφοί Χάνσεν. Παρά το ομολογούμενο χάσμα την ελληνικής και της γοθτικής ή δυτικής μεσαιωνικής παράδοσης γενικότερα, τα δείγματα είναι μεν περιορισμένα, υπαρκτά και διακριτά δε ανά την επικράτεια. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως οι ρομαντικές διαθέσεις που διαπνέουν τα νεογοθτικά αρχιτεκτονήματα συνυπάρχουν κατά τον 19^ο αιώνα στην Ελλάδα με την άνθηση του Νεοκλασικισμού, σαφώς σε πολύ μικρότερη κλίμακα.

¹¹ Κωτούλας, Ιωάννης Ε., *Η Ευρωπαϊκή Νεογοθτική παράδοση και η αρχιτεκτονική του ελλαδικού χώρου(1830-1897)*, διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αθήνα 2017, σελ. 107

B2. Συγκρότηση και περιεχόμενο εργασίας

Το ερευνητικό υλικό της εργασίας συγκροτείται σε δυο επιμέρους ενότητες, ως εξής:

- i. Οι γοθτικές αναβιώσεις στην κοσμική αρχιτεκτονική της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα
- ii. Οι γοθτικές αναβιώσεις στην θρησκευτική αρχιτεκτονική της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα

Με δεδομένο ότι η γοθτική αρχιτεκτονική κατά τεκμήριο συνδέεται με τους μεγαλοπρεπείς ευρωπαϊκούς ναούς ως έκφραση του υψηλού με εύγλωττο τρόπο, όπως αναφέρθηκε και στην υπόθεση εργασίας, η σύνδεση με την εκκλησιαστική αρχιτεκτονική είναι άμεση. Η ταύτιση αυτή, οδηγεί στην συγκεκριμένη διάκριση.

Πιο συγκεκριμένα, το ερευνητικό υλικό συνθέτουν 17 κατοικίες (13 στην Αττική και 4 στην υπόλοιπη Ελλάδα), 9 ναοί (6 στην Αττική και 3 στην υπόλοιπη Ελλάδα), 3 δημόσια κτήρια (ένα συγκρότημα φυλακών, ένα δημαρχείο και ένας μετεωρολογικός σταθμός) και ένα συγκρότημα οينوπαραγωγικών δραστηριοτήτων.

Στις δυο ευρύτερες ενότητες (i, ii) συναντάμε κυρίως έργα γνωστών αρχιτεκτόνων που προσέφεραν σημαντικά στο αρχιτεκτονικό γίγνεσθαι της Ελλάδας του 19ου αιώνα και που υπάγονται ως επί το πλείστον στο ρεύμα του νεοκλασικισμού.

Τα αρχιτεκτονήματα ανήκουν κατά κύριο λόγο στους:

-Ερνέστο Τσίλλερ

- Σταμάτη Κλεάνθη

- Χριστιανό Χάνσεν

- Θεόφιλο Χάνσεν

B3. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα που θα επιχειρήσει να απαντήσει η εργασία είναι τα εξής:

1. Ποιοι αρχιτέκτονες αναβιώνουν τη γοτθική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα και πώς σχετίζεται αυτό με την αρχιτεκτονική τους διαδρομή;
2. Διακρίνουμε ορισμένο συσχετισμό της καταγωγής των αρχικών ιδιοκτητών με την επιλογή των γοθικών μορφών ή και διατάξεων στα κτήρια;
3. Σε ποιους τύπους κτηρίων συναντάται η γοτθική αναβίωση και πώς ερμηνεύεται αυτό;
4. Πώς ερμηνεύεται το γεγονός ότι στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, οι γοθικές αναβιώσεις αναφέρονται κυρίως στα κοσμικά κτήρια;
5. Εμφανίζεται γεωγραφική συγκέντρωση των νεογοθικών αρχιτεκτονημάτων και αν ναι, πώς αυτή ερμηνεύεται;
6. Πώς συνομιλούν τα νεογοθικά αρχιτεκτονήματα με τον περιβάλλοντα χώρο τους;

7. Στο πνεύμα της γοθτικής αναβίωσης στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, οι ρωμανικές ή οι αμιγώς γοθικές μορφές υπερτερούν; Πώς ερμηνεύεται αυτή η διαφοροποίηση;
8. Η γοθική αναβίωση στην Ελλάδα του 19ου αιώνα αφορά ισόποσα διατάξεις και μορφές; Πώς ερμηνεύεται αυτό;
9. Πώς μεταφέρονται οι μορφές από το γοθικό λεξιλόγιο στα νεογοθικά αρχιτεκτονήματα της Ελλάδας του 19^{ου} αιώνα;
10. Οι γοθικές αναβιώσεις στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, μεταφέρουν αντίστοιχα μηνύματα με αυτές της Ευρώπης της αντίστοιχης περιόδου; Πώς ερμηνεύεται αυτό;

*"The principle of the Gothic Architecture is infinity
made imaginable"*

By Samuel Taylor Coleridge

II. Ευρήματα

IIα. Οι γοτθικές αναβιώσεις στην κοσμική αρχιτεκτονική

Στο πλαίσιο της διερεύνησης του γοτθικού αποτυπώματος στην κοσμική αρχιτεκτονική του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα, εντοπίστηκαν και αναλύθηκαν 21 κοσμικά κτήρια, και συγκεκριμένα 17 κατοικίες, ένα συγκρότημα οينوπαραγωγικών δραστηριοτήτων, ένα δημαρχείο, ένας μετεωρολογικός σταθμός και ένα συγκρότημα φυλακών. Τα παραπάνω εντοπίζονται σε όλη την ελληνική επικράτεια με σαφώς μεγαλύτερη συγκέντρωση στην ηπειρωτική Ελλάδα και κυρίως στην Αττική και την Πελοπόννησο. Όπως θα γίνει αντιληπτό πρόκειται στην πληθώρα τους για οχυρωματικά έργα με ευρύτερες μεσαιωνικές αναφορές, που άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο εντάσσουν γοτθικά μορφολογικά στοιχεία στη σύνθεση.

Κοσμικά κτήρια:

1. Πύργος Βασιλίσσης, Λεωφόρος Δημοκρατίας 67, Τλιον
2. Παλατάκι, Λεωφόρος Αθηνών 161, Χαϊδάρι
3. Πύργος Δουκίσσης Πλακεντίας, Λόρδου Βύρωνος 3, Πεντέλη
4. Πύργος Τυπάλδου, Θήρας 54, Αθήνα
5. Έπαυλις Κουλουρά, Λεωφόρος Ποσειδώνος 14, Παλαιό Φάληρο
6. Πύργος Μαυρομιχάλη, Αλκιβιάδου 5, Αθήνα
7. Βίλα Συγγρού, Άλσος Συγγρού, Μαρούσι
8. Πύργος Ράλλη, Λεωφόρος Ν.Καζαντζάκη 51, Αίγινα
9. Μέγαρο Σαριπόλου, Πατησίων 23 και Χαλκοκονδύλη, Αθήνα (κατεδαφίστηκε)
10. Βίλα Μαργαρίτα, Λεωφόρου Μεσογείων και Βασιλίσσης Σοφίας, Αθήνα (κατεδαφίστηκε)
11. Καστέλο Μπιμπέλλι, Ύψος, Κέρκυρα
12. Πύργος Μελισουργού, Καλύβια Θορικού, Λαγονήσι
13. Βίλα Κουτούπη, Κίμωνος 3, Κηφισιά
14. Πύργος της Ευτυχίας, Βασιλίσσης Όλγας 110, Θεσσαλονίκη
15. Οينوποιείο της Αχάια Κλάους, Πετρωτό Πατρών
16. Πύργος Μπελλένη, Επαρ.Οδ. Ξηροκάμπου-Παρθένου, Αλινδα, Λέρος
17. Οδός Ακαδημίας 58^Α, Αθήνα
18. Δίδυμα Καστράκια Μικρολίμανου, Πανσιλύπου, Παπαδιαμάντη και Επιδαύρου, Πειραιάς
19. Μετεωρολογικός Σταθμός Αιγίου, Πλατεία Υψηλών Αλωνιών, Αίγιο
20. Δημαρχείο Καβάλας, Κύπρου 10, Καβάλα
21. Φυλακές Αβέρωφ, Λεωφόρος Αλεξάνδρας 121, Αθήνα (κατεδαφίστηκαν)

Πύργος Βασιλίσσης

Λεωφόρος Δημοκρατίας 67, Τλιον | Αρχιτέκτων: Εικάζεται πως πρόκειται για τον Φρανσουά Μπουλανζέ ή τον Χριστιανό Χάνσεν

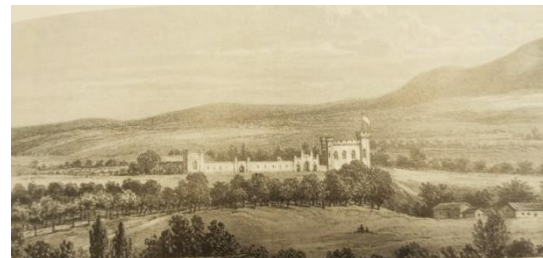
Ο Πύργος της Βασιλίσσης κατασκευάζεται το 1854 από άγνωστο ως στιγμινή αρχιτέκτονα. Εικάζεται πως το έργο αποδίδεται στον Φρανσουά Μπουλανζέ ή τον Χριστιανό Χάνσεν¹². Τοποθετείται στην περιοχή Τλιον [Εικ.1] και συγκεκριμένα στο κτήμα Επτάλοφος, όπου βρισκόταν ένας παλαιότερος πύργος. Το αρχιτεκτόνημα υπάγεται στον γοθτικό ρυθμό [Εικ.2] και κατασκευάστηκε κατ'απομίμηση του πύργου Hochenschwangau στη Βαυαρία. Η επιλογή αυτή συνδέεται άρρηκτα με τη Βασίλισσα Αμαλία¹³, η οποία επιθυμούσε να τιμήσει τον πεθερό της¹⁴ και κατ'επέκταση τη γενέτειρα του.

Εικ. 4,5

Εικ. 3

Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ.1- Αποψη του κτήματος και του Πύργου της Αμαλίας εκ της οδού Αθηνών- Φυλής το 1860 (Μαρίνου Π. Βρετού)

Εικ.2- Πρόσοψη του κύριου πύργου

Εικ.3- Πρότυπο με οχρωματικές απολήξεις

Εικ.4,5- Εσωτερικοί χώροι με οροφωγραφίες και την αυθεντική επίπλωση

¹² <https://www.pyrgosvasilissis.gr/the-tower/history/>

¹³ Μπίρης, Κώστας Η., *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, εκδ. Μέλισσα, Δεκέμβριος 2005, Αθήνα, σελ. 103

¹⁴ Ο.Π.

Η γοτθική αναβίωση στο παρόν έργο εκφράζεται μέσω του φρουριακού χαρακτήρα του και των επιμέρους μορφών, στις όψεις και στο εσωτερικό. Οι πολυγωνικοί πύργοι με τα τοξύλια, οι επάλξεις, τα οξυκόρυφα ανοίγματα αποτελούν μορφές συνήθεις σε κοσμικά γοτθικά και νεογοτθικά αρχιτεκτονήματα. Αναλυτικότερα, πλευρικά του κυρίως κτηρίου ορθογωνικής κάτοψης, τοποθετούνται ανεξάρτητοι πυλώνες με πυργίσκους ως κύριες είσοδοι [Εικ.3], τα ανοίγματα των οποίων συντίθενται από χαμηλωμένα οξυκόρυφα τόξα και θύρες από κιγκλίδωμα. Η κύρια όψη του κτηρίου διαθέτει μικρά οξυκόρυφα ανοίγματα με ξύλινα κουφώματα στο ισόγειο και σαφώς μεγαλύτερα, με σκαλιστά υπέρθυρα στον όροφο, με ένα εξ αυτών να έχει πρόσβαση σε μικρό εξώστη με λαξευτό μαρμάρινο στηθαίο και φουρούσια. Ο κύριος πολυγωνικός πύργος από την άλλη πλευρά δεν διαθέτει παρά μόνον μερικά μικρά κυκλικά ή ορθογωνικά ανοίγματα. Στο εσωτερικό, ο γοτθικός χαρακτήρας εντείνεται, καθώς παρατηρούμε επιβλητικές οροφोगραφίες, ταπετσαρίες και υφαντά με εμβλήματα και δάπεδα με πολυγωνικά μοτίβα, καθώς και πλούσια διακόσμηση, από την ξύλινη σκαλιστή επίπλωση, ως τον επιχρυσωμένο πολυέλαιο [Εικ.4,5]. Σημαντικό συνθετικό μέσο η ξυλεία, με την οποία διαμορφώνονται επιμέρους χώροι και συμπληρώνεται η αίγλη του εσωτερικού. Οι χρωματισμοί σε έντονες πορφυρές και κυανές αποχρώσεις με χρυσές λεπτομέρειες, ενώ στα υπέρθυρα των παραθύρων τοποθετούνται πολύχρωμες υαλογραφίες. Όλα τα παραπάνω αποδίδονται στη διάθεση της Αμαλίας για ένα έργο με άκρως ρομαντικό ύφος. Την ίδια στιγμή, ο περιβάλλων χώρος, με τα βοηθητικά κτήρια, τη φύτευση, το πατητό χώμα να διαμορφώνει μονοπάτια και το γρασίδι να ορίζει χώρους ανάπαυσης με γλυπτά μαρμάρινα ή άλλοτε φυτικά, προσδίδει στο κτήριο το κατάλληλο υπόβαθρο για τη σύγκριση του με μια μεσαιωνική έπαυλη.

Παλατάκι, Χαϊδάρι

Λεωφόρος Αθηνών 161, Χαϊδάρι | Αρχιτέκτων: Εικάζεται πως πρόκειται για τον Φρανσουά Μπουλανζέ ή τον Σταμάτη Κλεάνθη

Το Παλατάκι τοποθετείται σε κεντρικό σημείο του Χαϊδαρίου και περιβάλλεται από αλσύλλιο¹⁵. Ιστορικά, η κατασκευή του χρονολογείται μετά το πέρας της επανάστασης και συνδέεται, χωρίς να είναι διευκρινισμένοι οι λόγοι, με τον βασιλιά Όθωνα ή τη Δούκισσα της Πλακεντίας. Ο αρχιτέκτονας δεν έχει αποσαφηνιστεί έως σήμερα. Εικάζεται πως σχεδιάστηκε από τον Κλεάνθη ή τον Μπουλανζέ, ενώ και μια μεταγενέστερη ανακαίνιση από τον Τσίλλερ είναι πιθανή¹⁶. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα το κτήριο περιέρχεται στην ιδιοκτησία του Τήνιου τραπεζίτη Νικολάου Νάζου, λάτρη της τέχνης και στενού φίλου των Νικολάου Γύζη και Νικηφόρου Λύττρα. Το 1979 το αρχιτεκτόνημα και ο περιβάλλων χώρος κηρύσσονται διατηρητέα και από το 1985 έως σήμερα αποτελούν ιδιοκτησία του Δήμου¹⁷.

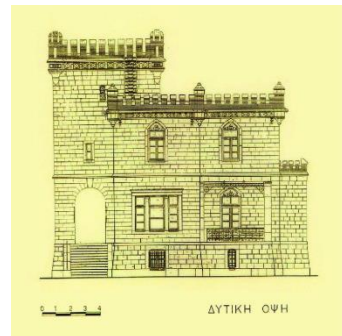
Εικ. 10

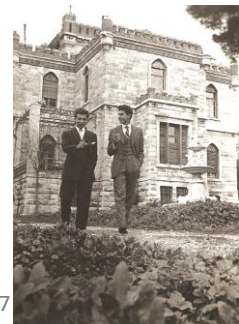
Εικ. 9

Εικ. 8

Εικ. 6

Εικ. 7

Εικ.6- Δυτική όψη με διαβατικό
Εικ.7- Ο Δήμος Σανζιλιώτης και ο Κώστας Γιαχνης, την Πρωτοχρονιά του 1955
Εικ.8-Το Παλατάκι εξωτερικά, με τις νεογοτθικές μορφές
Εικ.9- Η τραπεζαρία, σύγχρονη φωτογραφία
Εικ.10- Η εστία, όπως διατηρείται σήμερα

¹⁵ <https://www.haidari.gr/community/palataki/>

¹⁶ Ο.Π.

¹⁷ Ο.Π.

Το κτήριο διαθέτει γοτθικές αναφορές, τόσο σε διάταξη όσο και σε μορφές, εσωτερικά και εξωτερικά. Πρόκειται για μια πιο σύνθετη ογκοπλασία, σε σχέση με άλλα αντίστοιχα έργα, η οποία στον κατακόρυφο άξονα εκτυλίσσεται σε δυο κύριους ορόφους και σε ημιυπόγειο. Μορφολογικά, διακρίνουμε μεταξύ άλλων, επάλξεις σε πύργους και δώματα διακοπτόμενοι από πυργίσκους με κωνικές απολήξεις, οξυκόρυφα ανοίγματα και εμφανής λαξευτή λιθοδομή με σκαλιστές διακοσμητικές ταινίες περιμετρικά [Εικ.7,8]. Ορισμένες από τις κόγχες που προκύπτουν στεγάζονται, ενώ μια συνθέτει εξώστη, με επάλξεις στη θέση του στηθαίου. Σε δευτερεύουσα όψη δημιουργείται διαβατικό στο επίπεδο του ισογείου [Εικ.6], συνήθης διάταξη σε μεσαιωνικά οχυρά. Σε μικρότερη κλίμακα συναντάμε ενδιαφέρουσες μεταλλικές και ξύλινες λεπτομέρειες στα κιγκλιδώματα και τα υπέρθυρα, αντίστοιχα. Στο εσωτερικό συντηρούνται έως σήμερα περίτεχνες οροφोगραφίες, ξύλινος και υφαντός διάκοσμος και επίπλωση [Εικ.9] και τέλος, η χαρακτηριστική εστία [Εικ.10], εντείνοντας την εικόνα μιας αριστοκρατικής μεσαιωνικής έπαυλης.

Πύργος της Δουκίσσης Πλακεντίας

Λόρδου Βύρωνος 3, Πεντέλη | Αρχιτέκτων: Σταμάτης Κλεάνθης

Το Μέγαρο της Δουκίσσης Πλακεντίας ή αλλιώς το Καστέλλο της Ροδοδάφνης αποτελεί ένα από τα έξι αρχιτεκτονικά «στολίδια» που σχεδίασε ο Σταμάτης Κλεάνθης για την γνωστή μετεπαναστατική φυσιογνωμία, τη Δούκισσα της Πλακεντίας¹⁸. Το μέγαρο σχεδίασε ο αρχιτέκτων το 1840, όταν και άρχισε η οικοδόμησή του, κατόπιν αγοράς του κτήματος από την Ιερά Μονή Πεντέλης¹⁹. Λόγω της προσβασιμότητας στην πολυτελή πρώτη ύλη, το κτήριο κατασκευάστηκε αποκλειστικά από πεντελικό μάρμαρο²⁰ [Εικ.11]. Ωστόσο, το οικοδόμημα δεν ολοκληρώθηκε σε ένα στάδιο, καθώς δεν προστέθηκαν κουφώματα και στέγη παρά μόνον πολύ αργότερα. Με το θάνατο της Δούκισσας το 1854, τίθεται υπό εγκατάλειψη για περισσότερο από έναν αιώνα. Στη συνέχεια, το ελληνικό δημόσιο αναλαμβάνει την αναστήλωση του το 1959 και με το πέρας αυτής, το 1961 δίνεται στον Βασιλιά Κωνσταντίνο ως εξοχική κατοικία για τρία έτη. Σήμερα στεγάζει το πολιτιστικό κέντρο και τη βιβλιοθήκη του Δήμου Πεντέλης.

Εικ.11- Η πρόσοψη του μεγάρου

Εικ.12- Νότια όψη – Στοά στο ανώτερο επίπεδο (Βεράντα)

Εικ.13-Οξυκόρυφα ανοίγματα και επιμήκεις οπές στο ανώτερο επίπεδο

Εικ. 11

Εικ. 12

Εικ. 13

¹⁸ Μπίρης, Κώστας Η., *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, εκδ. Μέλισσα, Δεκέμβριος 2005, Αθήνα, σελ. 120-127

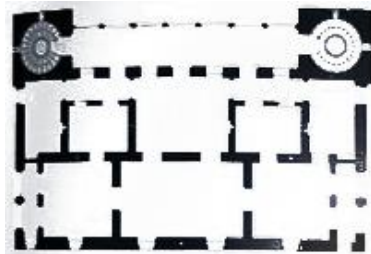
¹⁹<https://penteli.gov.gr/>

²⁰ Ο.Π.

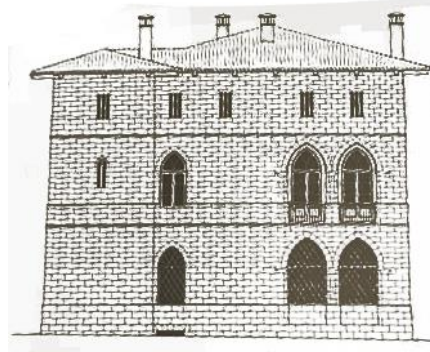

Πύργος της Δουκίσσης Πλακεντίας

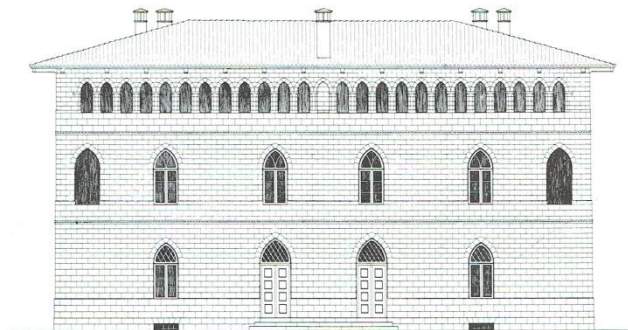
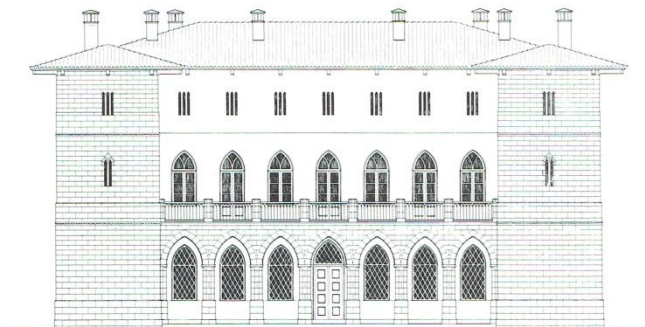
Αρχιτεκτονικά Σχέδια

Εικ. 14

Εικ. 17

Εικ. 15,16

Εικ.14- Κάτοψη του άνω ορόφου
του μεγάρου
Εικ.15,16- Βόρεια (άνω) και νότια
(κάτω) όψη του μεγάρου
Εικ.17- Πλάγια όψη του μεγάρου

Η γοτθική αναβίωση εντοπίζεται σε αυτήν την περίπτωση στις διατάξεις και τις μορφές των όψεων, καθώς στο εσωτερικό βλέπουμε να διαρθρώνεται συμμετρικά ένα σύνολο χώρων, άμεσα εξαρτημένο από τις όψεις (βεράντα, προστώο, πύργοι - κλιμακοστάσια, κτλ) [Εικ.14]. Στην πρόσοψη του μεγάρου διαμορφώνεται οξυκόρυφο προστώο [Εικ.15], ως οπτική επέκταση των οξυκόρυφων ανοιγμάτων του ισογείου. Η τοξοστοιχία του προστώου οριοθετείται από τους δύο κύριους πύργους. Αντίστοιχα ανοίγματα συναντάμε σε αυστηρό ρυθμό και στον πρώτο όροφο, ενώ στον δεύτερο όροφο τα ανοίγματα περιορίζονται σε επιμήκεις οπές που παρατάσσονται ανά δύο ή τρεις [Εικ.13]. Η στέγη με τα κεραμίδια, δεν αφομοιώνεται απόλυτα από τη μονολιθικότητα του αρχιτεκτονήματος, γεγονός που εξηγείται εν μέρει από την ολοκλήρωση της αρκετές δεκαετίες αργότερα, και δημιουργεί περισσότερο εικόνα μοναστηριακής αρχιτεκτονικής. Από αυτήν προβάλλουν πλήθος καπνοδόχων από τις εστίες των εσωτερικών χώρων. Στη νότια όψη συναντάμε μια πυκνή γοτθική τοξοστοιχία που οριοθετεί την βεράντα [Εικ.12,16]. Συνολικά, ανοίγματα και κουφώματα εντείνουν τον επιθυμητό από τον αρχιτέκτονα γοτθικό χαρακτήρα, με τα πρώτα να είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους οξυκόρυφα, ενίοτε δίλοβα με οξυκόρυφα τοξωτά υπέρθυρα [Εικ.17], και τα δεύτερα σκαλιστά στις κύριες εισόδους, ενώ στις δευτερεύουσες με πιο αυστηρά γεωμετρικά μοτίβα και μεταλλικά στοιχεία να θυμίζουν μεσαιωνικό οχυρό. Το σκοτεινό ρομαντικό ύφος του κτηρίου φαίνεται να αποτέλεσε ανά τις δεκαετίες πηγή για μύθους που σχετίζονταν άρρηκτα και με την ίδια τη Δούκισσα της Πλακεντίας.

Πύργος Τυπάλδου – Οδός Θήρας 54

Θήρας 54, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Ο Πύργος του Τυπάλδου, γνωστός και ως ο Πύργος στην οδό Θήρας 54, περί της Πλατείας Αμερικής, αποτελεί νεογοτθικό κτίσμα, που σήμερα βρίσκεται υπό εγκατάλειψη. Με εμφανείς φθορές, το κτήριο εξακολουθεί να είναι ένα παράταιρο δείγμα στο αστικό τοπίο, ως είχε και κατά την κατασκευή του. Το κτίσμα ανεγέρθη το 1914, ως κατοικία του εμπόρου Τζώρτζη Αλφονσάτου Τυπάλδου. Σύμφωνα με αρκετές πηγές, ο ιδιοκτήτης καταβαλλόταν από την ανάγκη να αναζητήσει και κατόπιν να αναδείξει τις ρίζες της οικογένειάς του, οι οποίες εικάζεται πως πηγάζουν στην Ιταλία του 15ου αιώνα.

Εικ. 23

Εικ. 22

Εικ. 21

Εικ. 18

Εικ. 19

Εικ. 20

Στο παρόν έργο, ο γοτθικός χαρακτήρας είναι αδιαμφισβήτητος και υποστηρίζεται κυρίως από τις μορφές. Γεωμετρικά, εντοπίζουμε τρεις πύργους με επάλξεις που πλαισιώνουν τον χώρο της εισόδου [Εικ.18]. Όσον αφορά τις γοτθικές μορφές διακρίνουμε οξυκόρυφα, καμπύλα αλλά και παραλληλόγραμμα ανοίγματα, γεισίποδες υπό τις επάλξεις [Εικ.20], περίτεχνα θυρώματα [Εικ.22], καθώς και πυραμιδοειδείς σχηματισμούς ως κιονόκρανα και επίκρανα στα υποστυλώματα των πύργων και των θυρωμάτων αντίστοιχα. Χαρακτηριστική εικόνα το οξυκόρυφο άνοιγμα και το θύρωμα της κεντρικής εισόδου [Εικ.19], άνωθεν της οποίας υπάρχει βατό δώμα με επάλξεις αντί στηθαίου. Η είσοδος στο κτήριο γίνεται μετά το πέρας του αύλειου χώρου με την πυκνή φύτευση, ο οποίος οριοθετείται από λίθινο τοιχείο και περίτεχνα αιχμηρά κιγκλιδώματα άνωθεν του. Αντίστοιχα κιγκλιδώματα εντοπίζουμε και σε άλλα σημεία του οικοδομήματος, κυρίως σε ημιυπαίθριους χώρους. Στους εσωτερικούς χώρους, η προσπάθεια σύνδεσης ενός νέου κτηρίου με το παρελθόν κρίνεται ίσως πιο επιτηδευμένη, με την παρουσία ακόμη του συμβόλου fleur – de – lis να είναι αισθητή (σε υφαντά τμήματα του διακόσμου) [Εικ.23]. Η ξυλεία αποτελεί κυρίαρχο συνθετικό στοιχείο του εσωτερικού, καθώς κυριαρχεί σε δάπεδα, θυρώματα, σκάλες [Εικ.21], και επίπλωση.

Εικ.18- Τριμερής διάταξη του κτηρίου

Εικ.19- Πρόσοψη και οξυκόρυφο θύρωμα εισόδου

Εικ.20- Επάλξεις, στηθαία και γεισίποδες

Εικ.21- Κεντρικό κλιμακοστάσιο

Εικ.22- Περίτεχνο ξύλινο θύρωμα

Εικ.23- Το σύμβολο fleur de lis στον υφαντό διάκοσμο

Έπαυλις Κουλούρα

Λεωφόρος Ποσειδώνος 14, Παλαιό Φάληρο | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Η Οικία Δεσπόζιτου – Κουλούρα ή κατά κόσμον ο Πύργος του Φαλήρου αποτελεί χαρακτηριστικό κτίσμα για τους κατοίκους του Πειραιά. Η χρήση του έχει μεταβληθεί αρκετές φορές ανά τις δεκαετίες, καθώς πέρα από κατοικία λειτούργησε για ένα διάστημα και ως υδροθεραπευτήριο και αναρρωτήριο [Εικ.24]. Σήμερα, ως κληροδότημα της Βέρας Κουλούρα στο Μουσείο Μπενάκη, λειτουργεί ως Μουσείο Παιδικών Παιχνιδιών²¹ [Εικ.25]. Το κτήριο χρονολογείται στα 1897 – 1900 και κατασκευάζεται σε οικόπεδο που είχε αγοράσει μερικά χρόνια πρωτότερα ο κτηματίας – μεταλλουργός Σπυρίδωνας Δεσπόζιτος.

Εικ. 24

Εικ. 25

Εικ.24- Διαφήμιση της έπαυλης ως «Αναρρωτήριο»

Εικ.25- Το κτήριο σήμερα, ως «Μουσείο Παιδικών Παιχνιδιών»

Εικ.26- Διπλό κλιμακοστάσιο στην κύρια είσοδο

Εικ.27- Οροφωγραφίες και περίτεχνες ταινίες εσωτερικού

Εικ.28- Ξύλινο κλιμακοστάσιο

Εικ. 28

Εικ. 27

Εικ. 26

²¹ <https://www.vimaonline.gr/20/article/15317/epaulis-kouloura-ena-mouseio-paihnidion-me-istoria-sto-palaio-faliro>

Το αρχιτεκτόνημα εκφράζει άμεσα τις γοθτικές αναβιώσεις και πιο συγκεκριμένα κατατάσσεται στο “castellated style”. Πρόκειται για σχεδόν τετραγωνικής κάτοψης κύριο όγκο με δύο οκταγωνικούς πανομοιότυπους πύργους με επάλξεις, τοποθετημένους εκατέρωθεν της κύριας εισόδου και συμμετρικά στην πρόσοψη²². Μορφολογικά, η ομοιότητα του κτηρίου με ένα τυπικό μεσαιωνικό μικρής κλίμακας κάστρο δεν περιορίζεται στους πύργους και τις επάλξεις. Τα οξυκόρυφα ανοίγματα, η εμφανής λιθοδομή με τους λαξευτούς γωνιόλιθους, η μαρμάρινη σκάλα στην πρόσοψη [Εικ.26], η γοθτική καμινάδα, οι διακοσμητικές ταινίες με τα τοξύλια και το οικόσημο της οικογένειας Κουλούρα ενισχύουν δίχως άλλο τα παραπάνω. Για ακόμη μια φορά τονίζεται η ανάγκη και η επιθυμία του ιδιοκτήτη για ένα έργο πιστό στις αρχές που επιλέγει. Όσον αφορά τα υλικά συναντάμε λευκή λαξευτή λιθοδομή στον φέροντα οργανισμό και στο εσωτερικό πολύχρωμα κεραμικά ψηφιδωτά, οροφολογίες με διακοσμητικά στοιχεία [Εικ.27] και υαλογραφίες. Οι ζωγραφικές παραστάσεις είναι δημιουργήματα Ιταλού ζωγράφου, τον οποίο ο Δεσπότης προσκαλεί από την γείτονα χώρα και εν συνεχεία εργοδοτεί. Η περίτεχνη σκαλιστή ξύλινη σκάλα [Εικ.28] σε συνδυασμό με τα ξύλινα κουφώματα με τις υαλογραφίες και τα εξίσου περίτεχνα μοτίβα και μαρμαροθετήματα στα δάπεδα και του τοίχους συνθέτουν μια μεσαιωνική ρομαντική διάθεση και εντείνουν τον γοθτικό χαρακτήρα. Ειδικότερα με την πάροδο των δεκαετιών και με τα έργα ασφαλοστρώσεων και την μαζική κατασκευή πολυκατοικιών να κορυφώνονται, ο Πύργος έγινε ολόένα και πιο παράταιρος στο τοπίο, ώστε να φτάσει σήμερα να αποτελεί ένα ενδιαφέρον και ενδεχομένως ταιριαστό κέλυφος για τη νέα του χρήση ως Μουσείο Παιδικών Παιχνιδιών.

²² <https://www.vimaonline.gr/20/article/15317/epaulis-kouloura-ena-mouseio-paihnidion-me-istoria-sto-palaio-faliro>

Πύργος Μαυρομιχάλη

Αλκιβιάδου 5, Αθήνα | Αρχιτέκτον: Αγαμέμνων Πάλλης

Ο Πύργος του στρατηγού Μαυρομιχάλη βρίσκεται στην οδό Αλκιβιάδου 5 [Εικ.30] στην Αθήνα και αποτελεί ένα νεογοτθικό κτήριο, που κατασκευάστηκε στα τέλη του 20ου αιώνα από τον στρατιωτικό μηχανικό Αγαμέμνονα Πάλλη²³. Το στενό τριώροφο κτίσμα θυμίζει αρκετά τα μανιάτικα πυργόσπιτα. Κρίθηκε διατηρητέο το 1993 και βρίσκεται σε αρκετά καλή κατάσταση. Σήμερα μαζί με το γειτονικό αρχοντικό Καρατζά [Εικ.32] ανήκουν στην Ευαγγελική Εκκλησία.

Εικ. 29

Εικ. 32

Εικ. 31

Εικ. 30

²³ http://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=86

Πρόκειται για ένα ρομαντικό έργο, με γοτθικές αναφορές. Σημαντική διαφοροποίηση από άλλα αντίστοιχα αρχιτεκτονήματα, είναι η αναλογία κάλυψης επί της συνολικής δόμησης, με αποτέλεσμα να παραπέμπει κυριολεκτικά σε πύργο. Στην πρόσοψη η συμμετρία των τοξωτών ανοιγμάτων είναι έντονη με τα κύρια του ισογείου να είναι καμπύλα, στον πρώτο όροφο οξυκόρυφα και στον δεύτερο ξανά καμπύλα [Εικ.29]. Τα ανοίγματα στις πλευρικές όψεις είναι ορθογωνικά [Εικ.31], αποδίδοντας μεγαλύτερη έμφαση στην πρόσοψη. Η φέρουσα τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη από αργολιθοδομή, με προεξέχοντα αρμό και λαξευτούς γωνιόλιθους. Λαξευτοί θολίτες με σκαλιστές λεπτομέρειες συνθέτουν τα θυρώματα. Τα υπέρθυρα των ορόφων (ανάμεσα στα ξύλινα σκαλιστά κουφώματα και τα λαξευτά λίθινα θυρώματα) συμπληρώνονται με έντονη πορφυρή οπτοπλινθοδομή. Στο δώμα δε του δεύτερου ορόφου, η εικόνα του μεσαιωνικού πύργου ολοκληρώνεται με επάλξεις υποστηριζόμενες από γείσο με τοξύλια. Τέλος, κιγκλιδώματα με σχηματισμούς, κυρίως κοχλίες, τοποθετούνται όπου είναι απαραίτητο σε θύρες, εξώστη και περιβάλλουσα τοιχοποιία οριοθέτησης του οικοπέδου.

Εικ.29- Ασπρόμαυρη φωτογραφία του Πύργου

Εικ.30- Το κτήριο στην οδό Αλκιβιάδου 5

Εικ.31- Πλάγια όψη με μορφολογικά διαφορετικά ανοίγματα από την πρόσοψη

Εικ.32- Το αρχοντικό Καρατζά, όμορο και επίσης διατηρητέο

II. Ευρήματα

Βίλα Συγγρού και ναός Αγίου Ανδρέα

Άλσος Συγγρού, Μαρούσι | Αρχιτέκτων: Ερνέστος Τσίλλερ

Ο Πύργος ή Βίλα του Ανδρέα και της Ιφιγένειας Συγγρού ξεκίνησε την ανέγερση της το 1880, βάσει σχεδίων που εκπόνησε ο Ερνέστος Τσίλλερ²⁴. Η τοποθεσία του, στο σημερινό δάσος Συγγρού, έδωσε στον αρχιτέκτονα άπλετο χώρο για το κυρίως κτίσμα, τους βοηθητικούς χώρους (που δεν γνωρίζουμε αν σχεδίασε ο ίδιος), καθώς και το παρεκκλήσι του Αγίου Ανδρέα, τον μοναδικό ορθόδοξο ναό στην Ελλάδα που έχει χτιστεί σε νεογοτθικό ρυθμό. Σήμερα, ο πύργος έχει κηρυχθεί διατηρητέος (2006)²⁵, έχει αποκατασταθεί και φιλοξενεί το Μουσείο Μελισσοκομίας [Εικ.35].

Εικ. 34

Εικ. 33

Εικ. 35

Εικ. 37

Εικ. 36

Εικ.33,34- Πρόσοψη του κτηρίου- Διαβατικό
Εικ.35- Σύγχρονη άποψη του ανακαινισμένου
μεγάρου
Εικ.36,37- Άγιος Ανδρέας – Γοτθικές μορφές

²⁴<http://dasosygrou.gr/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%BF/>

²⁵ Ο.Π.

Θα λέγαμε πως η βίλα δεν διαθέτει καθαρά γοτθικό χαρακτήρα, αλλά μεσαιωνικές αναφορές. Δεν διαθέτει περίτεχνο διάκοσμο ή οξυκόρυφα τόξα, αλλά επιμέρους πύργους με επάλξεις, διαβατικό [Εικ.33,34] και επιμήκη ανοίγματα. Κατατάσσεται περισσότερο στο “castellated style”. Στους βοηθητικούς χώρους του κτήματος, έκτασης περί τα 950 στρέμματα, μπορούσε κανείς να συναντήσει αμαξοστάσια, στάβλους, αλευρόμυλο, και άλλα, γεγονός που εντείνει την εικόνα ενός τυπικού μεσαιωνικού κάστρου.

Όσον αφορά το ναῦδριο πλησίον του πύργου, ο γοτθικός χαρακτήρας είναι αυτή τη φορά αδιαμφισβήτητος. Πρόκειται για επίμηκες κτήριο με δίρριχτη στέγη και τέσσερις όμοιους πυργίσκους στις γωνίες του. Ακόμη τέσσερις μικρότερης κλίμακας πυργίσκοι πλαισιώνουν το κωδωνοστάσιο στην πρόσοψη [Εικ.37]. Στις πλευρικές όψεις παρατάσσονται τρία οξυκόρυφα ανοίγματα, ενώ στην πρόσοψη το οξυκόρυφο άνοιγμα της κύριας εισόδου συμπληρώνεται από την ξύλινη σκαλιστή θύρα. Τα δε λαξευτά διακοσμητικά στοιχεία του θυρώματος, και το άνοιγμα κυκλικής διατομής που παραπέμπει σε ρόδακα άνωθεν του είναι χαρακτηριστικά σε πολλούς καθεδρικούς ναούς του ευρωπαϊκού χώρου. Επιπλέον, διακρίνουμε διακοσμητικά στοιχεία στη στέγη. Παρατηρούμε πως παρά τη μικρή κλίμακα του ναού, το αίσθημα του υψηλού και οι αιχμηρές απολήξεις που φαίνεται να τείνουν στο άπειρο είναι σαφή και διακριτά [Εικ.36], ενισχύοντας τις αρχές του γοτθικού ρυθμού που πρεσβεύει το αρχιτεκτόνημα.

Ράλλη – «Κόκκινος Πύργος»

Λεωφόρος Ν.Καζαντζάκη 51, Αίγινα | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Ο Πύργος του Τηλέμαχου Ράλλη κατασκευάζεται στην Αίγινα το 1890. Το κτήριο ξεπροβάλλει στο καταπράσινο τοπίο, σαν από παιδικό παραμύθι [Εικ.38]. Ανά τις δεκαετίες, λέγεται πως έχει υπάρξει τόπος εξορίας του Θεόδωρου Πάγκαλου και πως έχει επέλθει σε γερμανική κατοχή, ενώ αργότερα χρησιμοποιήθηκε ως σκηνικό για ταινίες του ελληνικού κινηματογράφου²⁶. Σήμερα, αποτελεί ιδιοκτησία της δισέγγονής του αρχικού ιδιοκτήτη²⁷.

Εικ. 38

Εικ. 40

Εικ. 39

Εικ.38- Ο Πύργος και το περιβάλλον αλσύλλιο

Εικ.39- Ο κύριος και υψηλότερος πολυγωνικός πύργος

Εικ.40- Δευτερεύουσα είσοδος

²⁶ <http://istorika-8emata.blogspot.com/2016/08/blog-post.html>

²⁷ Ο.Π.

Το αρχιτεκτόνημα θεωρείται εμπνευσμένο από βρετανικούς πύργους²⁸, και αποδίδεται στη ρομαντική διάθεση του ιδιοκτήτη. Το πορφυρό του χρώμα, τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό, οδήγησε στο να επονομαστεί «Κόκκινος Πύργος». Η γοτθική αναβίωση όπως και στα περισσότερα κοσμικά κτήρια που μελετούμε, εναπόκειται κυρίως στον φρουριακό χαρακτήρα του αρχιτεκτονήματος. Κύριο όγκο της σύνθεσης αποτελεί ο διώροφος εξαγωνικός πύργος [Εικ.39], ο οποίος συμπληρώνεται με χαμηλότερους ορθογωνικούς όγκους στη μια του πλευρά. Ο κύριος πύργος παρουσιάζει μεγαλύτερο ύψος από τα συνήθη διώροφα κτήρια, γεγονός που αποδίδεται στα ευμεγέθη ύψη των επιμέρους ορόφων του. Στις γωνίες του πύργου τοποθετούνται λαξευτοί γωνιόλιθοι, σε διαφορετικό χρωματισμό από το υπόλοιπο κτήριο. Στον ίδιο χρωματισμό εντάσσονται και οι ασυνήθιστα υψηλές επάλξεις στο δώμα των επιμέρους όγκων [Εικ.40]. Τα ανοίγματα συμπληρώνονται από επιμήκη ξύλινα κουφώματα, ενώ πλαισιώνονται από οξυκόρυφα υπέρθυρα. Στο εσωτερικό συναντά κανείς ζωγραφικές παραστάσεις και τοιχογραφίες με θέματα από την αρχαιότητα, αλλά και σύμβολα με σκεύη και άνθη, όπως θα αντικρίζαμε σε ένα μεσαιωνικό κάστρο, ενώ ελάχιστα τμήματα της επίπλωσης έχουν διασωθεί, με την εστία και έναν καθρέπτη τοίχου μερικά εξ αυτών²⁹.

²⁸ <https://aignas.wordpress.com/2011/12/22/%CE%BF-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%83/>

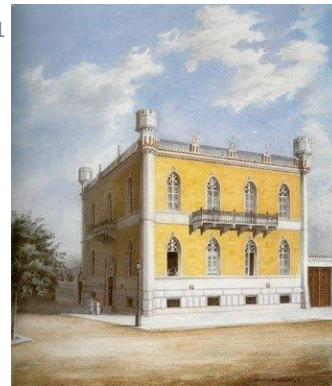
²⁹ Ο.Π.

Μέγαρο Σαριπόλου

Πατησίων 23 και Χαλκοκονδύλη, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Εικάζεται πως πρόκειται για τον Θεόφιλο Χάνσεν

Το κτήριο τοποθετούνταν στη συμβολή των οδών Χαλκοκονδύλη και Πατησίων 23 και αποτελούσε ιδιοκτησία του Καθηγητή Συνταγματικού Δικαίου Νικολάου Σαριπόλου. Το οικόπεδο αγοράζεται το 1865, ενώ η ανέγερση του κτηρίου χρονολογείται περί το 1871³⁰. Σε αρκετές πηγές, το αρχιτεκτόνημα αποδίδεται στον αρχιτέκτονα Θεόφιλο Χάνσεν³¹, δίχως όμως να έχει επιβεβαιωθεί. Το μέγαρο καταδαφίζεται το 1956 και στη θέση του σήμερα υπάρχει πολυκατοικία³².

Εικ. 41

Εικ. 42

Εικ.41- Υδατογραφία του μεγάρου κατά τα πρώτα έτη μετά την κατασκευή του

Εικ.42- Η κύρια όψη και ο περιβάλλον υπαίθριος χώρος, τα πρώτα έτη μετά την κατασκευή του

Εικ.43- Υδατογραφία του καθιστικού

Εικ.44- Το μέγαρο στο αστικό πλέον τοπίο, λίγο πριν την κατεδάφιση του

Εικ. 44

Εικ. 43

³⁰ <https://memorialize.wordpress.com/2015/09/30/>

³¹ Μπίρης, Κώστας Η., *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, εκδ. Μέλισσα, Δεκέμβριος 2005, Αθήνα, σελ. 166

³² Ο.Π.

Πρόκειται για ενιαίο, σχεδόν τετραγωνικής κάτοψης όγκο που με μια πρώτη ματιά θα μπορούσε να θεωρηθεί νεοκλασική κατοικία. Ο λόγος δεν είναι άλλος από τη συμμετρία των ανοιγμάτων στις δύο κύριες όψεις και τον εξώστη στο κέντρο αυτών, καθώς και την τριμερή οργάνωση με βάση – κορμό – στέψη. Ωστόσο, μορφολογικά κάθε άλλο παρά νεοκλασικισμό αντιπροσωπεύει. Την γοτθική αναβίωση εκφράζουν τα οξυκόρυφα ανοίγματα με τα περίτεχνα σκαλιστά υπέρθυρα, αλλά και το δώμα, το οποίο περιβάλλεται από πλήθος διακοσμητικών στοιχείων, όπως ταινίες αλλά και τέσσερις διακοσμητικούς πυργίσκους με τοξύλια και επάλξεις στις ακμές τους. Από διασωζόμενες υδατογραφίες, παρατηρούμε πως το εξωτερικό ήταν σε λευκούς και κιτρινωπούς χρωματισμούς [Εικ.41], ενώ το εσωτερικό διέθετε οροφोगραφίες και επίπλωση τυπική για μια αριστοκρατική κατοικία του 19ου αιώνα [Εικ.43]. Άξιον αναφοράς αποτελεί το γεγονός πως όταν κατασκευάστηκε το κτήριο περιβαλλόταν από αμιγώς υπαίθριους χώρους [Εικ.42], ενώ κατά τα τελευταία έτη ύπαρξης του το περιβάλλον είχε μετατραπεί σε αστικό, καθιστώντας το μέγαρο παράταιρο [Εικ.44].

II. Ευρήματα

Βίλα Μαργαρίτα

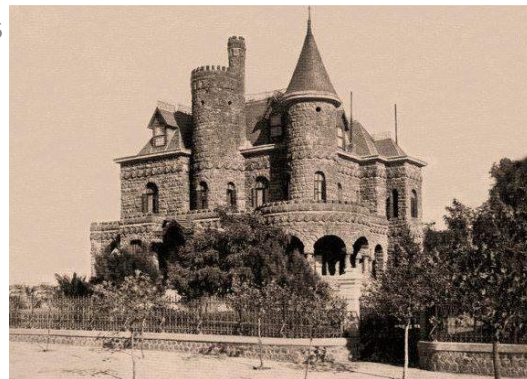
Λεωφόρου Μεσογείων και Βασιλίσσης Σοφίας, Αθήνα | Αρχιτέκτων:
Άγνωστος (Αγγλικής καταγωγής)

Η βίλα κατασκευάζεται στους Αμπελόκηπους στις αρχές του 1900 από Άγγλο αρχιτέκτονα, για λογαριασμό Αρμενικής καταγωγής επιχειρηματία³³. Το όνομα «Μαργαρίτα» το έλαβε αργότερα, από την κόρη του δεύτερου ιδιοκτήτη, Ευστάθιου Λάμψα, επίσης ιδιοκτήτη του ξενοδοχείου Μεγάλη Βρετανία³⁴. Συνολικά, το κτήριο αλλάζει ιδιοκτησία αρκετές φορές έως την κατεδάφιση του το 1970, κατόπιν σειράς απαλλοτριώσεων στην περιοχή.

Εικ. 47

Εικ. 45

Εικ. 46

Εικ.45- Η βίλα και ο υπαίθριος περιβάλλον χώρος τα πρώτα έτη μετά την κατασκευή του
Εικ.46- Μια μεσαιωνική βίλα στο κέντρο της Αθήνας
Εικ.47- Το ρομαντικό αρχιτεκτόνημα λίγο πριν την κατεδάφιση του

³³ <https://www.slideshare.net/goa56tkdrills/ss-42386695>

³⁴ <https://www.mixanitouxronou.gr/pios-gkremise-ton-paramithenio-pirgo-ton-athinon-me-ta-32-domatia-ke-tis-polemistres-to-asinithisto-archontiko-allaxe-pollous-enikous-ke-pire-to-onoma-margarita-apo-tin-kori-tou-idioktiti-tou-xenodo/>

Το οικοδόμημα από πορφυρή αργολιθοδομή, με τις ιδιαίτερες γκρίζες στέγες έχει ποικίλες γοθικές αναφορές, μιας και αυτός ήταν ο στόχος του αρχιτέκτονα. Αυτές αντιστοιχούν στην περίπλοκη ογκοπλασία, η οποία συνθέτονταν από κυκλικούς πύργους, με επάλξεις ή κωνική στέγη, πυργίσκους, σοφίτες και το χαρακτηριστικό προστώο της πρόσοψης [Εικ.47]. Όλα τα ανοίγματα ήταν τοξωτά, εκτός ορισμένων επιμηκών ορθογωνικών που περισσότερο παρέπεμπαν σε σχισμές, ενώ στα υψηλότερα σημεία εμφανίζονται κυκλικές οπές στην τοιχοποιία. Οι πύργοι με τις επάλξεις έφεραν ταινίες και τοξύλια, ενώ εκείνος με την κωνική στέγη ένα περίτεχνο μεταλλικό ακρωτήριο. Και οι δύο όροφοι έχουν ως χαρακτηριστικό μια πορφυρή σπειροειδής λαξευτή ταινία που διασχίζει περιμετρικά την τοιχοποιία. Οι εξώστες συμπληρώνονται με διακριτικά μεταλλικά κιγκλιδώματα. Συνολικά, το κτήριο χαρακτηρίζεται από στιβαρότητα, σαν συμπαγής όγκος που αναδύεται από το έδαφος, κάτι που εντείνει την ομοιότητα του με μεσαιωνικό οχυρό [Εικ.45]. Ωστόσο, με τη μαζική ανέγερση πολυκατοικιών στο πρώτο μισό του περασμένου αιώνα, αλλά και στη δεκαετία του '60, το τοπίο μεταβάλλεται δραστικά [Εικ.46] και η φυσικότητα που απέπνεε άλλοτε το οικοδόμημα εξαλείφεται, με τον αστικό ιστό να αδυνατεί να το αφομοιώσει.

Καστέλλο Μπιμπέλι

Ύψος, Κέρκυρα | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Η βίλα των Πολυλάδων, το Καστέλλο Μπιμπέλι (Bibelli) ή απλά Καστέλλο στην Κέρκυρα, κατασκευάζεται στη θέση προϋπάρχοντος πύργου, ο οποίος άνηκε στην οικογένεια Πολυλάδου. Η τελευταία κληρονόμος αυτών παντρεύεται το βαρόνο Λούκα Μπιμπέλι από το Λιβόρνο της Ιταλίας και το 1890 αποφασίζουν την ανέγερση της βίλας³⁵. Στις αρχές του 20ου αιώνα φιλοξένησε πολλούς αριστοκράτες και μέλη της βασιλικής οικογένειας. Από το 1957 και επί 25 έτη θα λειτουργήσει ως πολυτελές ξενοδοχείο, στο οποίο τη μετατρέπει ο ενοικιαστής Σπύρος Μπούας³⁶. Στη συνέχεια η ιδιοκτησία του επέρχεται στο ελληνικό Δημόσιο, λειτουργεί προσωρινά ως παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης και στη συνέχεια επέρχεται στο ΤΑΙΠΕΔ, ως την απόφαση ιδιωτικοποίησης του το 2020.

Εικ. 48

Εικ. 49

Εικ. 51

Εικ. 50

Εικ.48- Πρόσωση και αύλειος χώρος
Εικ.49- Περικλειστή ορθογωνική διάταξη
Εικ.50- Οξυκόρυφη τοξοστοιχία και καμπύλα δίλοβα ανοίγματα
Εικ.51- Πεταλόμορφη τοξοστοιχία και οξυκόρυφα ανοίγματα

³⁵ <https://www.mixanitouxronou.gr/kastelo-to-pto-vip-xenodochio-tis-kerkiras-pou-efarmose-entatika-mathimata-kalis-simperiforas-sto-prosopiko-tou-simera-katarrei-i-iliko-xenodochio-tis-kerkiras-pou-efarmose-entatika-mathimata-kali/>

³⁶ Ο.Π.

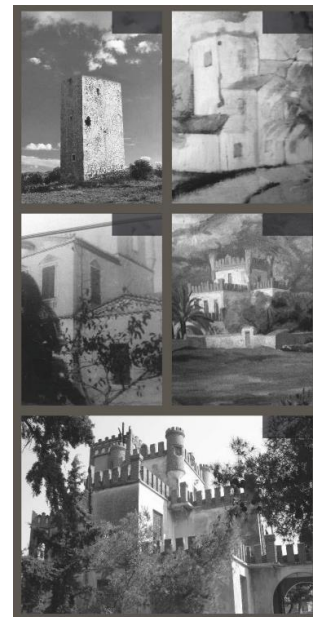
Στο συγκεκριμένο αρχιτεκτόνημα, ο γοτθικός και εν γένει μεσαιωνικός χαρακτήρας συνδέεται με άλλους, μορφολογικά αλλά και στο ζήτημα της διάταξης. Πρόκειται για ορθογωνικής κάτοψης περίκεντρο οικοδόμημα με αίθριο στο κέντρο του [Εικ.49]. Στις δύο αντιδιαμετρικές του γωνίες τοποθετούνται πύργοι, ένας στεγαζόμενος σε φλωρεντιανό στυλ και ένας με ιδιαίτερα υψηλές επάλξεις σε γοτθικό [Εικ.48]. Και οι δύο φέρουν τοξύλια. Τα ανοίγματα είναι ως επί το πλείστον οξυκόρυφα, όπως και η τοξοστοιχία της μιας στοάς [Εικ.50]. Ωστόσο η τοξοστοιχία της δεύτερης στοάς, αυτής στην κύρια όψη, με το βατό δώμα, συντίθεται από πιο ιδιαίτερα, πεταλόμορφα τόξα [Εικ.51]. Στο πλαίσιο του διακόσμου που δύνανται να χαρακτηριστεί γοτθικός, κατατάσσουμε την ποικιλία τοξυλίων, τις ταινίες και τους διαφορετικού χρωματισμού από τον κύριο όγκο λαξευτούς γωνιόλιθους. Αρκετά από τα ανοίγματα είναι δίλοβα, με διαχωριστικό κιονίσκο. Τέλος, το δώμα διαθέτει ένα ιδιαίτερα περίτεχνο λαξευτό στηθαίο. Το κτήριο περιβάλλεται από αλσύλλιο, ενώ στον άμεσο περιβάλλον χώρο συντίθενται αξιόλογοι υπαίθριοι χώροι και καθιστικά.

Πύργος Μελισουργού

Καλύβια Θορικού, Λαγονήσι | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Η οικογένεια των Μελισσινών – Μελισουργών έχει ρίζες στο Βυζάντιο. Ωστόσο, ο Πύργος επέρχεται στους προγόνους των σημερινών ιδιοκτητών το 1836³⁷. Πρόκειται για έκταση περί των 60 στρεμμάτων στο Λαγονήσι Αττικής, η οποία πέραν του Πύργου συμπεριλαμβάνει ποικίλες βοηθητικές λειτουργίες όπως στάβλους, παρεκκλήσια και ελαιοτριβείο (κατασκευής περί το 1900). Το κυρίως κτήριο για να φτάσει στη σημερινή του μορφή πέρασε από πέντε κατασκευαστικές φάσεις³⁸ [Εικ.52], με την τελική να ολοκληρώνεται στα τέλη του 19ου αιώνα. Κατά τον 19ο και 20ο αιώνα φιλοξένησε εξέχουσες προσωπικότητες της εποχής. Σήμερα το κτήμα συνολικά λειτουργεί ως κέντρο εκδηλώσεων, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που το αρχιτεκτόνημα εμφανίζεται ως σκηνικό στον ελληνικό κινηματογράφο και την ελληνική τηλεόραση.

Εικ. 53

Εικ. 54

Εικ.52-Οι πέντε κατασκευαστικές φάσεις
Εικ.53- Οχρωματικές μορφές
Εικ.54-Επιμέρους απόψεις του πύργου

³⁷ https://www.pyrgosmelissourgou.gr/images/pdf/Pyrgos%20Melissourgou_History_GR.pdf

³⁸ Ο.Π.

Ο πύργος πραγματώνει τη γοτθική αναβίωση, για ακόμη μια φορά μέσω του φρουριακού χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, η σύνθετη ογκοπλασία περιλαμβάνει ορθογωνικής κάτοψης πύργους, κυκλικούς πυργίσκους, κόγχες και εξώστες [Εικ.53], σε κιτρινωπούς και πορφυρούς χρωματισμούς. Παράλληλα συναντάμε διακοσμητικές ταινίες, τοξύλια, εσοχές στους πυργίσκους αλλά και μεγάλη πολυμορφία στα τοξωτά ανοίγματα. Παρότι η γεωμετρία του τόξου είναι πανομοιότυπη, οι διαστάσεις ποικίλουν σημαντικά. Οι δε επάλξεις, με τις όποιες παραλλαγές τους, συντελούν την αποκλειστική τυπολογία των στηθαίων σε κύριους και δευτερεύοντες πύργους και εξώστες [Εικ.54]. Παράλληλα, στο εσωτερικό, διατηρείται η αυθεντική επίπλωση, η οποία συλλέχθηκε από τους ιδιοκτήτες ανά τους αιώνες. Ξύλινα έπιπλα, υφαντά και περίτεχνα σκεύη, καθώς και πίνακες ζωγραφικής, μερικοί εκ των οποίων του ζωγράφου Νίκου Ξένου³⁹.

³⁹ https://www.pyrgosmelissourgou.gr/images/pdf/Pyrgos%20Melissourgou_History_GR.pdf

II. Ευρήματα

Βίλα Κουτούπη

Κίμωνος 3, Κηφισιά | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Η βίλα κατασκευάζεται το 1910 στην Κηφισιά ως κατοικία του τότε Υπουργού Θαλή Κουτούπη και της οικογενείας του⁴⁰. Το κτήριο λειτουργεί ως κατοικία για 30 περίπου έτη. Στη συνέχεια κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εγκαθίσταται σε αυτό η Γκεστάπο, ενώ κατά τη δεκαετία του '50 λειτουργεί προσωρινά ως ξενοδοχείο⁴¹. Το 1992 κηρύσσεται διατηρητέο και λίγα έτη αργότερα περιέρχεται στην ιδιοκτησία του Δήμου Κηφισίας και για σύντομο χρονικό διάστημα στο Υπουργείο Πολιτισμού⁴².

Εικ. 58

Εικ. 55

Εικ. 56

Εικ.55- Η βίλα και ο προαύλιος χώρος της, σήμερα

Εικ.56- Πλάγια όψη

Εικ.57- Ο πύργος του κλιμακοστασίου

Εικ.58- Το κλιμακοστάσιο μετά τον σεισμό του 1999

⁴⁰ Παπαλού, Ειρήνη, *Οι εξοχικές επαύλεις της Κηφισιάς στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα*, ερευνητική εργασία, επιβλ. Δούση Μαρία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2017, σελ.65

⁴¹ Ο.Π.

⁴² Ο.Π.

Το αρχιτεκτόνημα δεν δύνανται να χαρακτηριστεί γοτθικό ή αμιγώς μεσαιωνικό, καθώς πρόκειται για μια απλή ογκοπλασία με αρκετά νεοκλασικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, ο κυκλικός πύργος με τις επάλξεις αποτελεί μεσαιωνική αναφορά και δεν αφομοιώνεται πλήρως στη σύνθεση. Θα λέγαμε πως αποτελεί απόπειρα για ένταξη του στο “castellated style” [Εικ.55,56]. Το κυρίως οικοδόμημα είναι διώροφο και η είσοδος σε αυτό γίνεται μέσω μικρής κλίμακας και προστώου με τοξοστοιχία από χαμηλωμένα τόξα. Μέσω της υπερύψωσης και των δύο διακοσμητικών ταινιών (ύψος οροφής ισογείου και γείσο) εντείνεται το τρίπτυχο βάσης - κορμού - στέψης. Στη φέρουσα τοιχοποιία εντοπίζουμε τη λαξευτή λιθοδομή σε πορφυρό χρωματισμό. Όσον αφορά τα ανοίγματα, όντας επιμήκη θα μπορούσαν να συμπληρώσουν τις μεσαιωνικές αναφορές. Ο εξωτερικός διάκοσμος περιορίζεται στις ταινίες και τα τοξωτά υπέρθυρα. Μετά τον σεισμό του 1999 στην Αττική, τμήμα του πύργου κατέρρευσε, για να εμφανιστεί το σπειροειδές κλιμακοστάσιο το οποίο στέγαζε τόσα χρόνια [Εικ.57]. Κρίνοντας και από την τοποθέτηση των μικρών ανοιγμάτων στον πύργο παρατηρούμε μια εικόνα εσωτερικού κλιμακοστασίου αρκετά τυπική σε μεσαιωνικά κάστρα [Εικ.58].

Πύργος της Ευτυχίας

Βασιλίσσης Όλγας 110, Θεσσαλονίκη | Αρχιτέκτων: Φρειδερίκος Σαγιά

Στην οδό Βασιλίσσης Όλγας 110 στη Θεσσαλονίκη [Εικ.60] βρίσκεται ο Κόκκινος Πύργος ή Πύργος της Ευτυχίας, γνωστός στη γαλλική και ως “Chateau mon Bonheur”. Το κτήριο κατασκευάζεται το 1890 σε σχέδια του Φρειδερίκου Σαγιά για λογαριασμό του Δημήτριου Ιωαννίδη – Τσακινρντέκη, και παισιώνεται έως σήμερα από έναν αστικό μύθο και συγκεκριμένα μια ιστορία αγάπης. Για ορισμένη χρονική περίοδο, πιθανότατα στο πρώτο μισό του περασμένου αιώνα, λειτούργησε ως οικοτροφείο για τα εκπαιδευτήρια Σχοινιά⁴³. Το 1984 κηρύχθηκε διατηρητέο και σήμερα είναι εγκαταλελειμμένο, ενώ σημαντική είναι η δράση του φυτικού στοιχείου πάνω στο κτίσμα, με τις όποιες φθορές συνεπάγεται αυτό. Εξ ίσου σημαντικό είναι πως κατά τη σταδιακή ένταξη του συνόλου στο σύγχρονο αστικό τοπίο, το τελευταίο υπέστη ριζικές μεταβολές μιας και η τοποθεσία (Περιοχή των Εξοχών) ήταν παράκτια στα τέλη του 19ου αιώνα [Εικ.59].

Εικ.59- Καρτ ποστάλ με τον Πύργο μεταξύ άλλων οικοδομημάτων, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Εικ.60- Ο Πύργος επί της Λεωφόρου Βασιλίσσης Όλγας

Εικ.61- Το κυρίως διώροφο κτήριο, με τον πύργο

Εικ. 59

Εικ. 60

Εικ. 61

⁴³ <https://www.mixanitouxronou.gr/pou-vriskete-o-kokkinos-pirgos-pou-chtistike-gia-na-imnisi-enan-megalo-erota-stin-thessaloniki-chtistike-gia-tin-omorf-efitichia-ke-itan-parathalassios-simera-ine-egkatalelimenos-ke-ton-katapini/>

Από ιστορικές φωτογραφίες παρατηρούμε την ύπαρξη δύο παρακείμενων κτηρίων με μεσαιωνικές αναφορές, τα οποία διατηρούνται σε μεγάλο βαθμό έως σήμερα, παρά τις φθορές και ορισμένα τμήματα που κατέρρευσαν. Συγκεκριμένα, το ένα εκ των δύο κτηρίων είναι ορθογωνικής κάτοψης μονώροφο με επάλξεις. Το δεύτερο επίσης ορθογωνικό, αλλά διώροφο με τμήμα του να αποτελεί ο κατά προσέγγιση τριώροφος τετραγωνικής κάτοψης πύργος [Εικ.61]. Η ονομασία «Κόκκινος Πύργος» οφείλεται αποκλειστικά στο χρώμα που αποδίδει η οπτοπλινθοδομή στο οικοδόμημα. Τα ανοίγματα είναι ως επί το πλείστον επιμήκη, με το πρώτο κτήριο να διαθέτει μεγαλύτερα σε πλάτος και λιγότερα σε αριθμό. Ποικίλλουν σε ορθογωνικά και τοξωτά με χαμηλωμένο τόξο. Η ιδιαιτερότητα του παρόντος έργου έναντι άλλων έγκειται κυρίως στον πλούσιο διάκοσμο που είναι ενσωματωμένος στη φέρουσα τοιχοποιία. Τοξύλια, τοξωτές και μη εσοχές, ταινίες, και προεξοχές παρατηρούνται σε όλη την έκταση της οπτοπλινθοδομής.

Οινοποιείο της Αχάια Κλάους

Πετρωτό Πατρών | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Η Achaia Clauss ιδρύεται το 1861 από τον Βαυαρό Gustav Clauss και φιλοξενείται στο Κάστρο – Οινοποιείο στον ομώνυμο λόφο⁴⁴, κοντά στο κέντρο της Πάτρας. Αποτελεί την πρώτη ελληνική οινοποιεία η οποία από το 1861 έως σήμερα δεν σταμάτησε καθόλου τη λειτουργία της. Λέγεται πως ο ιδιοκτήτης επιχείρησε την εισαγωγή της έννοιας του «οινικού πύργου», εμπνευσμένος από το Μπορντώ της Γαλλίας⁴⁵. Σταδιακά συνθέτει ένα αρχιτεκτονικό σύνολο [Εικ.62] στο οποίο χωροθετούνται οι διάφορες οινοπαραγωγικές δραστηριότητες και σε συνδυασμό με τις ευμεγέθεις καλλιεργήσιμες εκτάσεις δημιουργήθηκε η εικόνα όπως τη γνωρίζουμε σήμερα.

Εικ. 62

Εικ. 63

Εικ.64

Εικ. 67

Εικ. 66

Εικ. 65

Εικ.62- Σκίτσο του συγκροτήματος
Εικ.63- Αεροφωτογραφία του συγκροτήματος σήμερα
Εικ.64- Είσοδος στο συγκρότημα
Εικ.65- Τυπολογίες – Πύργοι και μονώροφα κτήρια με δίρριχτες στέγες
Εικ.66- Τοξοστοιχίες κελαριών
Εικ.67- Σκαλιστά βαρέλια

⁴⁴ <https://www.achaiaclauss.gr/>

⁴⁵ <https://www.in.gr/2011/03/24/life/diakopes/bolta-sto-oinokastro-tis-achaia-clauss-sto-petrwto-patrwn/>

Το συγκρότημα απαρτίζεται από επιμέρους κτηριακούς όγκους [Εικ.64], τυπολογίας ενδεικτικής για την εκάστοτε χρήση που στεγάζουν, ενώ θα λέγαμε πως η διάταξη τους σε ορισμένο σύνολο έχει αναφορές μεσαιωνικού κάστρου μικρής κλίμακας ή μοναστηριακής αρχιτεκτονικής. Συγκεκριμένα, εντοπίζουμε πύργους σε διαφορετικά ύψη και μεγέθη, και στεγασμένους μονώροφους όγκους [Εικ.65]. Με το πέρας των δεκαετιών, και ιδιαίτερα κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, στο συγκρότημα προστέθηκαν σταδιακά νέα σύγχρονα βιομηχανικά κτήρια για να εξυπηρετηθεί ο μεγάλος όγκος της παραγωγής [Εικ.63]. Στα αρχικά οικοδομήματα κυριαρχεί η αργολιθοδομή σε γκρίζους χρωματισμούς, και το χρώμα του κεραμιδιού στις δίρριχτες στέγες χαμηλών κτισμάτων αλλά και σε ορισμένους πύργους, όπου συναντάμε μικρές τετράρριχτες στέγες. Όλοι οι πύργοι, ανεξαρτήτως μεγέθους, διαθέτουν επάλξεις και γεισίποδες. Τα ανοίγματα είναι επιμήκη, ορθογωνικά ή τοξωτά, με καμπύλο ή χαμηλωμένο τόξο. Τα μεγαλύτερα εξ αυτών διαθέτουν τοξωτά υπέρθυρα. Τα κουφώματα είναι ξύλινα και φαίνεται να ταιριάζουν με τη λιθοδομή, ενισχύοντας την εικόνα ενός μεσαιωνικού κάστρου. Τέλος, σε κλίμακες και στους μικρούς εξώστες τοποθετούνται μαύρα κιγκλιδώματα σε απλή γεωμετρία. Σε εσωτερικούς χώρους και κυρίως στα κελάρια, όπου γίνεται η φύλαξη και η ωρίμανση του οίνου, παρατηρούμε συχνά τοξοστοιχίες [Εικ.66] που λειτουργούν στατικά και διαχωριστικά στους μεγάλους και ενιαίους αυτούς χώρους. Σημαντικό είναι να αναφερθεί πως στο οινόκαστρο βρίσκονται αρκετά μουσειακού χαρακτήρα αντικείμενα, όπως καρότσια και ανάγλυφα βαρέλια με μεσαιωνικά εμβλήματα και σύμβολα [Εικ.67].

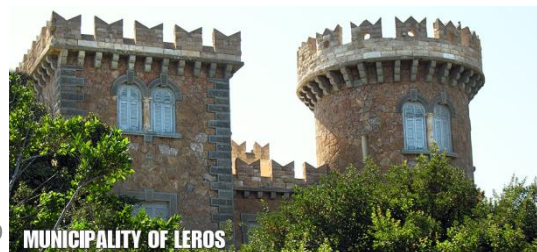
Πύργος Μπελλένη

Επαρ.Οδ. Ξηροκάμπου-Παρθένου, Άλινδα, Λέρος | Αρχιτέκτων:
Άγνωστος

Ο πύργος κατασκευάζεται στο διάστημα 1925-1927 στα Άλινδα της Λέρου. Ιδιοκτήτης ο εύπορος εργολάβος δημοσίων έργων με ισχυρή παρουσία στην Αίγυπτο⁴⁶, Παρίσης Μπελλένης. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου λειτουργεί ως γερμανικό νοσοκομείο, κατόπιν διαταγών του Στρατηγού Μίλλερ⁴⁷. Το 1982 περιέρχεται στο Δήμο Λέρου. Σήμερα το καλοδιατηρημένο κτήριο λειτουργεί ως λαογραφικό μουσείο στον πρώτο του όροφο και ως στρατιωτικό στον δεύτερο [Εικ.70,71].

Εικ. 68

Εικ. 69

Εικ. 71

Εικ. 70

Εικ.68- Πρόσωση του Πύργου

Εικ.69- Ιδιαίτερες επάλλξεις και δίλοβα ανοίγματα

Εικ.70- Έκθεση λαογραφικού μουσείου (α' όροφος)

Εικ.71- Έκθεση στρατιωτικού μουσείου (β' όροφος)

⁴⁶ <https://www.im-leka.gr/anakoinoseis-nea/1506-epimnimosyni-deisi-gia-ton-megalo-evergeti-parisi-belleni-15-1-2018>

⁴⁷ <https://www.leros.gr/aksiotheata-mouseia.html>

Ο Πύργος με καθαρές αναφορές στα μεσαιωνικά οχυρά, κατατάσσεται στο “castellated style”. Είναι κατασκευασμένος από πορφυρή αργολιθοδομή, με λαξευτούς γκριζούς γωνιόλιθους. Οι ίδιοι λαξευτοί λίθοι έχουν χρησιμοποιηθεί και για την υπερύψωση του κτηρίου. Η σκάλα της πρόσοψης οδηγεί σε τοξωτό άνοιγμα που ορίζει τον προθάλαμο και στη συνέχεια την κύρια είσοδο στο κτήριο [Εικ.68]. Οι δύο πύργοι είναι τριώροφοι και διαθέτουν επάλξεις και τοξύλια. Οι δε επάλξεις δεν είναι ορθογωνικές, αλλά με διπλές ή τριπλές τριγωνικές απολήξεις [Εικ.69]. Τα ανοίγματα είναι συνήθως ορθογωνικά, με ορισμένα δίλοβα τοξωτά με διακοσμημένα υπέρθυρα. Ο εσωτερικός χώρος έχει νεοκλασικές αναφορές και σήμερα έχει συντηρηθεί κατάλληλα ώστε να στεγάζει τη χρήση του μουσείου. Η ευρύτερη περιοχή στην οποία εντάσσεται το αρχιτεκτόνημα είναι παράκτια και αραιοκατοικημένη, ενώ το ίδιο διαθέτει ευμεγέθη περίβολο με φύτευση, συνεπώς δεν τίθενται άμεσα ζητήματα ένταξης του στο αστικό περιβάλλον.

Οδός Ακαδημίας 58^A

Ακαδημίας 58^A, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Ερνέστος Τσίλλερ

Για αυτό το ιδιαίτερο οικοδόμημα δεν διαθέτουμε πληθώρα πληροφοριών. Εικάζεται πως κατασκευάστηκε περί το 1885 από τον Ερνέστο Τσίλλερ και αποτέλεσε την κατοικία του έως το 1912⁴⁸. Στη συνέχεια περιέρχεται στην ιδιοκτησία του Κεφαλλονίτη τραπεζίτη Διονυσίου Λοβέρδου⁴⁹. Σήμερα είναι εγκαταλελειμμένο, ωστόσο το 2016 άνοιξε για μερικές μόνον ώρες στο κοινό, αποκαλύπτοντας το εξ ίσου ιδιαίτερο εσωτερικό του. Από τα σχέδια της κάτοψης γίνεται αντιληπτή η άμεση σύνδεση του με άλλο κτήριο, το οποίο διαθέτει πρόσωπο στην παράλληλη οδό (Μαυρομιχάλη 8) [Εικ.72], το οποίο και αποτελούσε την κυρίως κατοικία. Αδιαμφισβήτητο είναι δε το γεγονός πως η ατμόσφαιρα που πλανάται γύρω από το οικοδόμημα αποπνέει μυστικισμό, ενώ συχνά στο παρελθόν διατυπώθηκαν μύθοι για γεγονότα που λάμβαναν χώρα εντός του κτηρίου.

Εικ. 77

Εικ. 76

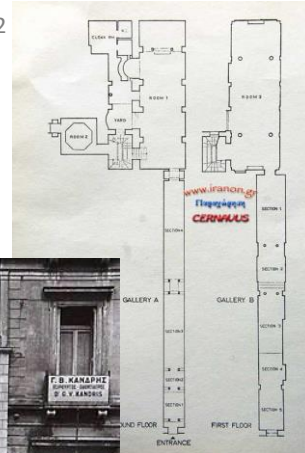

Εικ. 75

Εικ. 74

Εικ. 72

Εικ. 73

Εικ.72- Κατόψεις ισογείου και α' ορόφου του κτηρίου και του ομόρου του (Μουσείο Λοβέρδου)

Εικ.73- Πρόσοψη του κτηρίου πριν την καθαίρεση τμημάτων

Εικ.74- Σύγχρονη εικόνα της πρόσοψης
Εικ.75- Εσωτερική άποψη του κτηρίου-διαδρόμου

Εικ.76- Τοξοστοιχία με ψηφιδωτό

Εικ.77- Ψηφιδωτό δαπέδου

⁴⁸ https://www.athensvoice.gr/culture/arts/326628_mystiriodes-ktirio-tis-akadimias-58a-anoixe-gia-liges-ores

⁴⁹Ο.Π.

Ο γοτθικός χαρακτήρας του κτηρίου είναι αδιαμφισβήτητος, δίχως όμως να αφήνει περιθώρια σύγκρισης με άλλα αντίστοιχα έργα. Η γοτθική αναβίωση πραγματώνεται με έναν τρόπο πιο «σκοτεινό και μυστήριο». Το κτήριο από τις παλαιότερες ακόμα φωτογραφικές πηγές που διαθέτουμε φαίνεται σαν να «σφήνωσε» ανάμεσα στα υπάρχοντα, αποκτώντας ασυνήθιστες διαστάσεις, όντας διώροφο με εξαιρετικά μικρού μήκους πρόσοψη [Εικ.74]. Σύμφωνα με ορισμένη πηγή, οι διαστάσεις του είναι 3μ. σε μήκος και περί τα 25μ. πλάτος⁵⁰, ενώ η σύνδεση του με το κτήριο στο άκρο του διαδρόμου έχει πλέον διακοπεί με οπτοπλινθοδομή. Είναι κατασκευασμένο από γκρίζα λαξευτή λιθοδομή και φαίνεται πως στο δώμα του τοποθετούνταν πολυγωνική στέγη επίσης μικρής κλίμακας, η οποία στη συνέχεια καθαιρέθηκε για να οικοδομηθεί διαμέρισμα άνωθεν του. Η είσοδος γίνεται μέσω μιας στιβαρής μεταλλικής θύρας με τετραγωνικούς ανάγλυφους σχηματισμούς και ίλους, η οποία πλαισιώνεται από λαξευτό θύρωμα. Άνωθεν αυτού εντοπίζουμε ημικυκλικό φεγγίτη με μεταλλικό πλέγμα και τοξωτό υπέρθυρο. Το άνοιγμα του ορόφου είναι επίμηκες τοξωτό με μεταλλικό πλέγμα, διαθέτει επίσης τοξωτό υπέρθυρο και στην ποδιά του υπάρχουν τρία τοξύλλια. Από παλαιότερο δε φωτογραφικό υλικό διακρίνουμε μια περωτή, ενδεχομένως λίθινη, μορφή, σαν αετός ή δράκος που επιτίθεται σε θήραμα τοποθετημένη επάνω στα τοξύλλια στην ποδιά του παραθύρου [Εικ.73]. Στο παρόν έργο η επίδραση του χρόνου και των καιρικών συνθηκών στη φέρουσα τοιχοποιία δρα μάλλον βοηθητικά εντείνοντας τον ρομαντικό μεσαιωνικό χαρακτήρα του. Από τις ελάχιστες εικόνες που λήφθησαν κατά το άνοιγμα της κατοικίας αντιλαμβανόμαστε πως το κτήριο αυτό καθαυτό δεν αποτελεί παρά έναν διακοσμημένο με οροφोगραφίες και περίτεχνα δάπεδα διάδρομο [Εικ.75], στο πέρας του οποίου (κτηριο της παράλληλης οδού) συναντά κανείς ένα μεγαλοπρεπές εσωτερικό, με πολύχρωμες οροφोगραφίες, ψηφιδωτά δάπεδα [Εικ.77] και τοιχογραφίες, τοξωτά ανοίγματα και τοξοστοιχίες [Εικ.76] και πολλά ακόμη στοιχεία που περισσότερο συνάδουν με ένα ανάκτορο ή βυζαντινό ναό, αντί του παρόντος διαμερίσματος. Ωστόσο αυτό καθαυτό το κτήριο - διάδρομος δεν διαθέτει παρά μόνον ορισμένα διαχωριστικά ξυλόγλυπτα, που συνειρμικά θυμίζουν τέμπλα.

⁵⁰ <https://iranon.gr/ATHINA/ATHINA12TEXT.htm#akadimias>

Δίδυμα Καστράκια Μικρολίμανου

Πανσιλύπου, Παπαδιαμάντη και Επιδαύρου, Πειραιάς | Αρχιτέκτων:
Άγνωστος

Τα δύο πανομοιότυπα και αντεστραμμένα κτήρια βρίσκονται στην οδό Πανσιλύπου στο Μικρολίμανο και η χρονολογία κατασκευής τους υπολογίζεται λίγο πριν το 1885⁵¹. Πρόκειται για δύο εκ των αρκετών νεομεσαιωνικών κατοικιών που ανεγέρθησαν στον Πειραιά εκείνη την περίοδο. Σήμερα το ένα βρίσκεται υπό εγκατάλειψη και σε μέτρια προς κακή κατάσταση, ενώ το δεύτερο έχει αποκατασταθεί και κατοικείται [Εικ.80].

Εικ. 78

Εικ. 79

Εικ. 80

Εικ.78- Παλαιότερη εικόνα των δύο κτηρίων
Εικ.79- Οι πολυγωνικοί πύργοι με τις επάλξεις
Εικ.80- Σημερινή κατάσταση

⁵¹ <http://neoclassicalgreece.blogspot.com/2013/03/blog-post.html>

Το γοτθικό και εν γένει μεσαιωνικό στοιχείο θα λέγαμε πως αφορά αποκλειστικά τον πολυγωνικό επιμήκη πύργο [Εικ.79] που προσκολλάται στη μια πλευρά του κάθε κτηρίου. Υπενθυμίζεται πως τα δυο κτήρια εμφανίζονται συμμετρικά ως προς κάθετο άξονα συμμετρίας [Εικ.78]. Αρχιτεκτονικά, παρατηρούμε έναν κύριο διώροφο όγκο με εξώστη στον όροφο και δώμα, με ορθογωνικά ανοίγματα και αρκετά σύγχρονο χαρακτήρα, όπως θα συναντούσαμε σε τυπικές νεοκλασικές πολυκατοικίες μικρής κλίμακας στην Αττική. Οι πύργοι διαθέτουν επάλξεις, τοξύλια και τοξωτά επιμήκη ανοίγματα, τα οποία με τη σειρά τους φέρουν μεταλλικό ρομβοειδές πλέγμα, στοιχεία που εντείνουν τη γοτθική φυσιογνωμία τους. Ωστόσο οι γοτθικές αναφορές περιορίζονται εκεί. Λόγω της χρονολογίας κατασκευής εικάζουμε πως πηγή έμπνευσης μπορεί να αποτέλεσαν πολλά αντίστοιχα έργα της λεγόμενης «Συνοικίας του Τσίλλερ στην Καστέλλα».

Μετεωρολογικός σταθμός Αιγίου

Πλατεία Υψηλών Αλωνιών, Αίγιο | Αρχιτέκτων: Εικάζεται πως πρόκειται για τον Ερνέστο Τσίλλερ ή κάποιον από τους μαθητές του

Το νεογοθτικού ρυθμού κτήριο υπολογίζεται πως ανεγέρθη στις αρχές του 20ου αιώνα. Τοποθετείται στην πλατεία Υψηλών Αλωνιών στο Αίγιο. Ως αρχική του χρήση αναφέρεται η στέγαση του Μετεωρολογικού Σταθμού Αιγίου [Εικ.81], ενώ συνδέεται ανά τις δεκαετίες άρρηκτα με την εστίαση, αφού από τα πρώτα έτη ύπαρξης του έως και σήμερα φιλοξενεί ανά διαστήματα καφέ, εστιατόρια και υπαίθρια μπαρ στο ισόγειο και τον περιβάλλοντα χώρο του. Την περίοδο εκείνη ο αρχιτέκτων Ερνέστος Τσίλλερ, γνωστός μεταξύ άλλων και για τη χρήση γοθτικών μορφών, σημειώνει σημαντικό έργο στην πόλη του Αιγίου. Το παρόν έργο δεν έχει εξακριβωθεί αν συγκαταλέγεται σε αυτά, αλλά εικάζεται πως πρόκειται για έργο κάποιου μαθητή του⁵².

Εικ.81- Ο μετεωρολογικός σταθμός, κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα

Εικ.82- Το κτήριο σήμερα φιλοξενεί τη χρήση της εστίασης

Εικ.83- Οχρωματικές μορφές και οξυκόρυφα ανοίγματα

Εικ. 81

Εικ. 82

Εικ. 83

⁵² <http://kataskevesktirion.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%88%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CE%BD-%CE%B1%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%AF%CF%89%CE%BD-%CE%B7-%CE%B1%CE%BD/>

Το κτήριο αναβιώνει τη γοτθική αρχιτεκτονική στο σύνολο του μέσω των μορφών, καθώς η διάταξη και κατ'επέκτασιν η κάτοψη εμφανίζουν απλότητα. Ο κύριος όγκος είναι ένα τετραγωνικής κάτοψης μονώροφο κτήριο, στο δώμα του οποίου τοποθετείται επίσης τετραγωνικής κάτοψης πύργος. Ο τελευταίος ωστόσο δεν είναι κάθετος, αλλά συγκλίνει προς τα επάνω [Εικ.82]. Όσον αφορά το κυρίως κτίσμα, διαθέτει οξυκόρυφα ανοίγματα με αντίστοιχα κουφώματα θυρών, περίτεχνο γείσο με γεισιπόδες, καθώς και επάλξεις που ανά ορισμένες αποστάσεις διακόπτονται από χαμηλά υποστυλώματα. Τα ανοίγματα του πύργου είναι σαφώς μικρότερα σε πλάτος, και συνεπώς επιμήκη, αφού διαθέτουν κατά προσέγγιση το ίδιο ύψος με αυτά του ισογείου. Οι τέσσερις γωνίες του έχουν σχηματίσει εσοχές και στην κορυφή αυτών τοποθετούνται πυργίσκοι. Το δώμα του πύργου πέραν των μικρότερων επάλξεων, διαθέτει τοξύλια αντί των γεισιπόδων [Εικ.83]. Στο κτήριο κυριαρχεί το λευκό χρώμα με αποχρώσεις της ώχρας σε διακοσμητικά στοιχεία και μια κυανή λωρίδα στο γείσο του ισογείου.

II. Ευρήματα

Δημαρχείο Καβάλας

Κύπρου 10, Καβάλα | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Το Δημαρχείο της Καβάλας αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά κτήρια του κέντρου της. Χρονολογείται περί τα 1890, όταν και κατασκευάστηκε ως κατοικία Ούγγρου καπνεμπόρου⁵³ [Εικ.84]. Από το 1937 έως σήμερα στεγάζει τη Δημοτική Αρχή⁵⁴.

Εικ. 84

Εικ. 85

Εικ. 86

Εικ.84- Καρτ ποστάλ με το κτήριο ως βίλα, προτού γίνει Δημαρχείο

Εικ.85 - Η πρόσοψη του Δημαρχείου σήμερα

Εικ.86- Ο προαύλιος χώρος με τη φύτευση και τους αναβαθμούς

⁵³ <http://sde-kaval.kav.sch.gr/projects/project1/projects/kavala%20part2.pdf>

⁵⁴ Ο.Π.

Αρχιτεκτονικά, το κτήριο έχει αμιγείς γοθτικές αναφορές, καθώς θυμίζει, όπως σημειώνουν αρκετές πηγές, «μικρό ουγγρικό πύργο». Πρόκειται για διώροφο κτήριο με δύο πύργους να προεξέχουν συμμετρικά στην πρόσοψη [Εικ.85]. Η στέγαση του γίνεται με τετράρριχτη στέγη στο κυρίως κτήριο και μικρές δίρριχτες στους δύο πύργους. Οι στέγες περιβάλλονται από επάλξεις καθ'όλη την περίμετρο τους. Στις ακμές των πύργων οι επάλξεις διακόπτονται από πυργίσκους, ανάμεσα στους οποίους στην πρόσοψη υπάρχει σειρά μικρών οξυκόρυφων ανοιγμάτων. Τα κύρια ανοίγματα είναι ορθογωνικά, ωστόσο τα οξυκόρυφα τόξα απαντώνται ξανά ως οπές στα στηθαία των εξωστών. Παράλληλα, το οικοδόμημα διαθέτει λαξευτό διάκοσμο ενσωματωμένο σε αυτό, όπως κυκλικά στοιχεία με τριφυλλοειδείς σχηματισμούς και περίτεχνα υπέρθυρα στις θύρες εκατέρωθεν της κύριας εισόδου. Η δε κεντρική είσοδος, πλαισιώνεται από περίτεχνο θύρωμα με διακοσμημένο υπέρθυρο και δύο εξαγωνικούς κιονίσκους, οι οποίοι επίσης φέρουν επάλξεις. Την εικόνα συμπληρώνουν διακοσμητικές ταινίες, που διασχίζουν περιμετρικά το κτήριο ή δημιουργούν μοτίβο άνωθεν των ανοιγμάτων του ορόφου. Αξίζει να σημειωθεί πως σε ιδιαίτερα καλή κατάσταση βρίσκεται και ο περιβάλλων χώρος του κτηρίου [Εικ.86], με επιμελημένους κήπους, υπαίθρια κλιμακοστάσια, φωτισμό και χαμηλά τοιχία από ελεύθερη λιθοδομή, που δρουν ως αντιστηρίξεις.

Φυλακές Αβέρωφ

Λεωφόρος Αλεξάνδρας 121, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Ιωάννης Ισηγόνης

Οι φυλακές κατασκευάζονται το 1894-1896 στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας 121 στην Αθήνα [Εικ.87], δωρεά του Γεωργίου Αβέρωφ. Συγκεκριμένα, η Βασίλισσα Όλγα ιδρύει το 1891 την «Εν Χριστώ Αδελφότητα», για την προστασία των νεαρών κρατουμένων, που μέχρι πρότινος μετά την καταδίκη τους συμβίωναν με κρατούμενους όλων των ηλικιών και αδικημάτων. Ο Γεώργιος Αβέρωφ δωρίζει στη βασίλισσα ένα πολύ σημαντικό ποσό για τους αργυρούς γάμους της και εκείνη το αξιοποιεί στην κατασκευή των φυλακών⁵⁵. Εκεί θα πραγματοποιούνταν η διαπαιδαγώγηση και η διαμονή των νεαρών κρατουμένων όπως οραματιζόταν η ίδια. Τα αρχιτεκτονικά σχέδια αναλαμβάνει ο Ιωάννης Ισηγόνης⁵⁶. Από το 1916 ένα τμήμα τους χρησιμοποιείται αποκλειστικά για πολιτικούς και στρατιωτικούς κρατούμενους, ενώ από το 1945 και έπειτα ολόκληρη η φυλακή απευθύνεται αποκλειστικά σε πολιτικούς κρατούμενους. Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών τμήμα της ανατινάσσεται. Οι φυλακές κατεδαφίζονται το 1972 και στο ίδιο οικόπεδο σήμερα τοποθετείται το Δικαστικό Μέγαρο του Αρείου Πάγου⁵⁷.

Εικ.87- Η διαμόρφωση της περιοχής και η ακριβής θέση των φυλακών το 1941

Εικ.88- Το συγκρότημα των φυλακών

Εικ.89- Η φρουριακού τύπου πρόσοψη

Εικ. 87

Εικ. 88

Εικ. 89

⁵⁵ https://ourathens.blogspot.com/2014/11/blog-post_24.html

⁵⁶ <https://www.rp.gr/fylakes-aberwf/>

⁵⁷ Ο.Π.

Η γοτθική αναβίωση εντοπίζεται ως επί το πλείστον στην πρόσοψη του περίκλειστου κτηρίου [Εικ.89] των φυλακών, η οποία πλησιάζει την απόλυτη συμμετρία. Πρόκειται για έναν φαινομενικά επιμήκη όγκο, ο οποίος εξωτερικά χωρίζεται σε πέντε επιμέρους. Δύο επίσης επιμήκεις διώροφους όγκους εκατέρωθεν, και τρεις τριώροφους πύργους στο κέντρο, οι δύο εξ αυτών καταλήγουν στην ίδια στάθμη και ο κεντρικός είναι ψηλότερος. Το ισόγειο διαχωρίζεται με ταινία από τους ανώτερους ορόφους, στοιχείο που απαντάται συχνά στο νεοκλασικισμό. Το οικοδόμημα ωστόσο, παραπέμπει χωρίς αμφιβολία σε μεσαιωνικό φρούριο. Η εμφανής αργολιθοδομή και οι επάλξεις που «στέφουν» την πρόσοψη υποστηρίζουν τα παραπάνω. Δεν θα λέγαμε πως αυτό καθαυτό το κτήριο χαρακτηρίζεται γοτθικό, λόγω της έλλειψης του διακόσμου, κάτι όμως που δικαιολογείται άμεσα από την χρήση του, η οποία δεν θα μπορούσε να τον υποστηρίξει. Τα ανοίγματα είναι ως επί το πλείστον δίλοβα με χαμηλωμένο τόξο και ελαφρώς προεξέχουσα ποδιά, ενώ περιβάλλονται από λαξευτά υπέρθυρα και θυρώματα σε ανοιχτούς στο ισόγειο και γκρίζους στον όροφο χρωματισμούς. Στις ίδιες αποχρώσεις και οι επίσης λαξευτοί γωνιόλιθοι. Τον φρουριακό χαρακτήρα συμπληρώνουν τα κιγκλιδώματα στα παράθυρα και οι στιβαρές σκαλιστές ξύλινες θύρες. Οι τρεις εναπομείνουσες όψεις του κτηρίου δεν παρουσιάζουν κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, καθώς εξυπηρετούν την χρήση των φυλακών, είναι διώροφες και φέρουν πολυπληθή μικρής κλίμακας ανοίγματα για τα κελιά [Εικ.88].

*"We must note carefully what distinction there is
between a healthy and a diseased love of change; for as
it was in healthy love of change that the Gothic
architecture rose, it was partly in consequence of
diseased love of change that it was destroyed"*

By John Ruskin

IIα. Οι γοθτικές αναβιώσεις στην θρησκευτική αρχιτεκτονική

Στο πλαίσιο της διερεύνησης του γοθικού αποτυπώματος στην θρησκευτική αρχιτεκτονική του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα, εντοπίστηκαν και αναλύθηκαν 9 ναοί, και συγκεκριμένα 2 Αγγλικανικοί, 6 ορθόδοξοι και μια τιμητική αναφορά στη Μητρόπολη των Αθηνών, της οποίας τα αρχικά σχέδια αφορούσαν σε έναν ναό που θα αναβίωνε κατά βάση την γοθική αρχιτεκτονική. Οι ναοί τοποθετούνται γεωγραφικά στην Αττική και την Πελοπόννησο, με αυτούς που απαντώνται στη δεύτερη να συνδέονται άρρηκτα με την παρουσία του Ερνέστου Τσίλλερ.

Θρησκευτικά κτήρια:

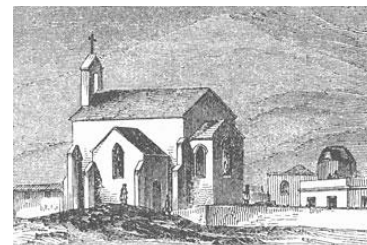
1. Αγγλικανική εκκλησία Αγίου Παύλου, Φιλελλήνων 27, Αθήνα
2. Αγγλικανική εκκλησία Αγίου Ανδρέα, Καψάλη 16, Πάτρα
3. Άγιος Γεώργιος Ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα, Θερμοπυλών 1, Αθήνα
4. Ναός Φανερωμένης, Δεσποτοπούλου 19, Αίγιο
5. Άγιος Λουκάς Πατησίων, Πατησίων 289, Αθήνα
6. Μεταμόρφωση Σωτήρος, Βίλια Αττικής
7. Αγία Κυριακή, Ιωαννίνων 9, Πύργος Ηλείας
8. Άγιος Ανδρέας, Άλσος Συγγρού, Μαρούσι
9. Μητρόπολη των Αθηνών, Πλατεία Μητροπόλεως, Αθήνα (αρχικά σχέδια)

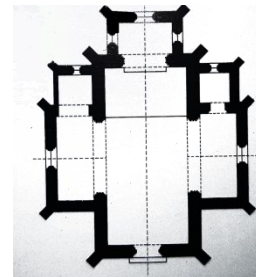
Αγγλικανική εκκλησία Αγίου Παύλου

Φιλελλήνων 27, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Σταμάτης Κλεάνθης

Η Αγγλικανική εκκλησία στην οδό Φιλελλήνων, στο κέντρο της Αθήνας κατασκευάζεται το 1838-1843 από τον αρχιτέκτονα Σταμάτη Κλεάνθη⁵⁸ σε νεογοτθικό ρυθμό [Εικ.90]. Το μεγαλύτερο μέρος του κόστους ανέλαβε η Βρετανική Κυβέρνηση με στόχο την καθημερινή εξυπηρέτηση Βρετανών και Αμερικανών κατοίκων της Αθήνας⁵⁹.

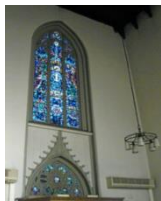
Εικ. 91

Εικ. 92

Εικ. 93

Εικ. 96

Εικ. 95

Εικ. 94

Εικ.90-Ζωγραφική αναπαράσταση του ναού τις πρώτες δεκαετίες μετά την ανέγερση του

Εικ.91-Η κάτοψη του ναού σε κλίμακα 1:400

Εικ.92- Η πρόσοψη του ναού σήμερα

Εικ.93- Το οξυκόρυφο άνοιγμα με τις υαλογραφίες στην πρόσοψη

Εικ.94- Ο ναός και ο περιβάλλον χώρος, στο κέντρο της Αθήνας

Εικ.95- Η κύρια αίθουσα στο εσωτερικό

Εικ.96- Οι υαλογραφίες του ανοίγματος της πρόσοψης (εσωτερικά)

⁵⁸ Μπίρης, Κώστας Η., *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, εκδ. Μέλισσα, Δεκέμβριος 2005, Αθήνα, σελ. 115

⁵⁹ http://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=252

Μορφολογικά εντοπίζουμε εκ πρώτης όψεως ρωμανικά χαρακτηριστικά. Για τον λόγο αυτόν ο ναός έχει χαρακτηριστεί ως “ήπιος γοθικός” [Εικ.92]. Η επιλογή των συγκεκριμένων μορφών σε αυτήν την περίπτωση είναι αναμενόμενη καθώς πρόκειται για Αγγλικανική εκκλησία και οι επιρροές είναι άμεσες από τη Δύση. Κατοψικά, η διάταξη χαρακτηρίζεται μάλλον ως αναγεννησιακή περίκεντρη σταυροειδής [Εικ.91]. Σε αρκετά σημεία έχουν κατασκευαστεί απλής μορφής αντηρίδες. Άνωθεν της κύριας εισόδου τοποθετείται το μεγαλύτερο σε πλάτος από τα οξυκόρυφα ανοίγματα [Εικ.93], καθώς και το κωδωνοστάσιο που στηρίζεται στην τοιχοποιία της πρόσοψης, σχηματίζοντας τρία τοξύλια. Η εξωτερική διακόσμηση επίσης μπορεί να χαρακτηριστεί ήπια. Συγκεκριμένα, εντοπίζουμε σχηματισμούς που θυμίζουν ρόδακες μικρής κλίμακας στα υπέρθυρα, πεταλόμορφα τόξα και σχηματισμούς τριφυλλίου από μέταλλο στα παράθυρα, καθώς και λαξευτό διάκοσμο, ο οποίος πλαισιώνει όλα τα ανοίγματα ανεξαιρέτως. Όσον αφορά τα υλικά έχουμε πληροφορίες για τη χρήση μαρμάρου από τον Υμηττό και αρμολόγηση από κουρασάνι στη φέρουσα τοιχοποιία και πορόλιθο από την Κόρινθο για τις διακοσμητικές λεπτομέρειες (κορνιζώματα)⁶⁰. Τα κουφώματα επίσης θυμίζουν μεσαιωνικές κατασκευές, όντας ξύλινα με μεταλλικούς μεντεσέδες και ίλους. Τα υαλοστάσια φέρουν αναπαραστάσεις από χρωματιστό γυαλί (βιτρό), όπως συνηθίζοταν στους γοθικούς ναούς. Στο εσωτερικό επιχειρείται η στοχευόμενη διάχυση του πολύχρωμου από τα υαλοστάσια φωτός, αλλά για ακόμη μια φορά η επέμβαση κρίνεται ήπια [Εικ.95,96]. Στον περίβολο του ναού υπάρχει φύτευση, ενώ η οριοθέτηση γίνεται με χαμηλό τοιχείο και επάνω σε αυτό περίτεχνα αιχμηρά κιγκλιδώματα [Εικ.94]. Τα υποστυλώματα των εισόδου στον περίβολο διαθέτουν πυραμιδοειδείς απολήξεις. Συνολικά, παρατηρείται πως εφαρμόζεται η κύρια αρχή της γοθικής αρχιτεκτονικής, και συνεπώς της αναβίωσης, η οποία δεν είναι άλλη από το αίσθημα του υψηλού και η απόληξη προς τον ουρανό, του ίδιου του αρχιτεκτονήματος, αλλά και των επιμέρους στοιχείων που το συντελούν. Η μονολιθικότητα της κατασκευής θυμίζει περισσότερο μια ρωμανική παρά γοθική αναβίωση, ωστόσο ο διάκοσμος, έστω και ήπιος, και οι επιμέρους μορφές την κατατάσσει στη δεύτερη κατηγορία. Αξίζει να αναφερθεί πως το κτίσμα δεν έγινε αρεστό και άμεσα αποδεκτό από το ευρύτερο αστικό και κοινωνικό περιβάλλον της Αθήνας.

⁶⁰ http://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=252

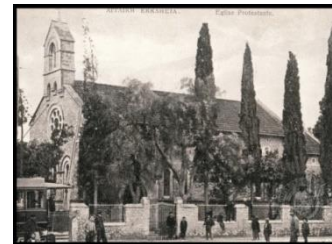
Αγγλικανική εκκλησία Αγίου Ανδρέα

Καψάλη 16, Πάτρα | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Ο ναός κατασκευάζεται στην Πάτρα το διάστημα 1872-1878 και συνδέεται άμεσα με την άνθηση του σταφιδεμπορίου στην πόλη από την Αγγλική κοινότητα⁶¹. Τμήμα της καταστράφηκε κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Με την πάροδο του πολέμου, η εκκλησία εγκαταλείφθηκε και έπαυσε η λειτουργία της [Εικ.97,98].

Εικ. 98

Εικ. 97

Εικ. 100

Εικ. 99

Εικ.97- Φωτογραφία του ναού (περασμένος αιώνας)

Εικ.98- Καρτ ποστάλ με τον ναό (1906)

Εικ.99- Ο ναός σήμερα

Εικ.100- Η πρόσοψη του ναού με την τριμερή είσοδο και τον ρόδακα

Εικ.101- Το ιερό του ναού

Εικ.102- Εσωτερική άποψη του ναού σήμερα

Εικ. 102

Εικ. 101

⁶¹ http://patreusnea.blogspot.com/p/blog-page_31.html

Όπως και στην Αγγλικανική εκκλησία στο κέντρο της Αθήνας, οι γοθικές αναβιώσεις και εν γένει οι δυτικές επιρροές είναι προφανείς και αιτιολογούνται από το δόγμα που εξυπηρετεί ο ναός. Πρόκειται για επίμηκες κτίσμα [Εικ.99], με ξύλινη δίρριχτη στέγη και λιθοδομή ως φέροντα οργανισμό. Στο εσωτερικό υπάρχει επένδυση από γρανίτη και μαρμάρινος διάκοσμος. Η πρόσοψη παραπέμπει σε μικρό γοθικό ναό, με το κωδωνοστάσιο στην κορυφή, την τριμερή είσοδο με τα οξυκόρυφα τοξωτά επιμέρους ανοίγματα και έναν ρόδακα με υαλογραφίες άνωθεν τους [Εικ.100]. Το κωδωνοστάσιο εδράζεται σε τοξύλια. Στις ακμές της πρόσοψης υπάρχουν μικρών διαστάσεων αντηρίδες, ενώ στις πλάγιες όψεις παρατάσσονται ρυθμικά επιμήκη οξυκόρυφα ανοίγματα. Στο εσωτερικό το δικτύωμα της στέγης διαρθρώνεται σε τρία επιμέρους καμπύλα τμήματα δημιουργώντας μια τριφυλλοειδής διατομή [Εικ.102]. Τον γοθικό χαρακτήρα ενισχύει η ανατολική όψη, εσωτερικά και εξωτερικά, με τρία επιμήκη οξυκόρυφα ανοίγματα με υαλογραφίες και άνωθεν τους ακόμη τρία κυκλικής διατομής [Εικ.101]. Ιδιαίτερα στο εσωτερικό, ο χώρος αυτός του ιερού πλαισιώνεται από λαξευτό μαρμάρινο θύρωμα, εντείνοντας τον γοθικό χαρακτήρα του αρχιτεκτονήματος. Ο ναός περιβάλλεται από μικρό υπαίθριο χώρο και χαμηλό λίθινο τοιχείο για την οριοθέτηση του.

Άγιος Γεώργιος, Ορφανοτροφείου Χατζηκόνστα

Θερμοπυλών 1, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Ερνέστος Τσίλλερ

Το 1856 ξεκινά τη λειτουργία του το «Ορφανοτροφείο Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζή Κώνστα» [Εικ.103], στην οδό Πειραιώς, στο Μεταξουργείο⁶². Το ίδρυμα διετέλεσε σημαντικό έργο παροχής στέγης και φροντίδας σε ορφανά, ζήτημα το οποίο δεν αποτελούσε προτεραιότητα του κράτους εκείνη την εποχή. Κατά τη διάρκεια ανακαινίσεων και επεκτάσεων του συγκροτήματος στις αρχές του περασμένου αιώνα (περίπου το 1900-1902), ο αρχιτέκτονας Ερνέστος Τσίλλερ καλείται να σχεδιάσει και να επιβλέψει την κατασκευή παρεκκλησίου στον περίβολο του ορφανοτροφείου⁶³. Ο μικρής κλίμακας ναός διατηρείται σε άριστη κατάσταση έως σήμερα [Εικ.104], παρά την κατεδάφιση του κεντρικού κτηρίου το 1963, και μεταφορά του ιδρύματος σε νέο χώρο.

Εικ. 103

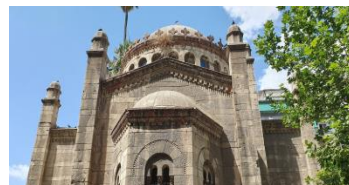
Εικ. 104

Εικ. 108

Εικ. 107

Εικ. 106

Εικ. 105

⁶² <https://www.taathinaika.gr/o-evergetis-georgios-chatzikonstas-kai-to-orfanotrofeio-tis-odou-peiraios/>

⁶³ Ο.Π.

Παρά τον αμιγώς νεοκλασικό χαρακτήρα του ορφανοτροφείου, συμπεριλαμβανομένης και της πρόσοψης που ενδέχεται να ανέλαβε ο Τσίλλερ κατά την προαναφερθείσα περίοδο ανακαίνισης, ο ναός του Αγίου Γεωργίου αναβιώνει τη ρωμανική και τη γοτθική αρχιτεκτονική. Πρόκειται για σταυροειδή ναό με τρούλο, που φέρει πυργίσκους σε κάθε σχηματιζόμενη γωνία του [Εικ.105]. Τα προεξέχοντα τμήματα περιμετρικά του τρούλου είναι στεγασμένα με δίρριχτες στέγες. Η κατασκευή είναι από λαξευτή λιθοδομή σε ψευδοϊσόδομο σύστημα. Τα διακοσμητικά στοιχεία, ιδιαίτερα προσεγμένα εντοπίζονται σε διάφορα σημεία του αρχιτεκτονήματος και εντείνουν τον γοτθικό χαρακτήρα του. Συγκεκριμένα, οι πυργίσκοι διαθέτουν σφαιρική απόληξη, σαν μικρής κλίμακας τρούλους, ενώ κάτωθεν των στεγών συναντάμε γείσο με τοξύλια. Στο τύμπανο του τρούλου υπάρχει στεφάνη με σταυρούς και κάτωθεν αυτής εναλλάσσονται καμπύλα τοξωτά ανοίγματα με πανομοιότυπες εσοχές [Εικ.106]. Τα υπόλοιπα παράθυρα του κτηρίου είναι επίσης τοξωτά, μερικά εκ των οποίων διαθέτουν σκαλιστά υπέρθυρα, με κύριο χαρακτηριστικό τους κιονίσκους που τα καθιστούν δίλοβα ή άλλοτε τετράλοβα. Τέλος, τα ανοίγματα φέρουν πολύχρωμες υαλογραφίες [Εικ.107]. Εκ πρώτης όψεως, θα έλεγε κανείς πως η μονολιθικότητα της κατασκευής παραπέμπει στον ρωμανικό ρυθμό, ωστόσο τα μορφολογικά και διακοσμητικά στοιχεία, του αποδίδουν μια αίσθηση ελαφρότητας και οδηγούν μάλλον στην θεώρηση του ως νεογοτθικό. Το εσωτερικό ωστόσο δεν διαφέρει σημαντικά από έναν βυζαντινό ναό μικρής κλίμακας [Εικ.108].

Εικ.103- Το ορφανοτροφείο Χατζή-Κώνστα

Εικ.104- Ο ναός του Αγίου Γεωργίου σήμερα

Εικ.105- Ο σταυροειδής ναός με τους πυργίσκους

Εικ.106- Η κόγχη του ιερού και ο τρούλος με τα υαλοστάσια στο τύμπανο

Εικ.107- Η υαλογραφία του ανοίγματος της πρόσοψης

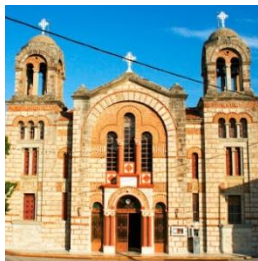
Εικ.108- Η κύρια αίθουσα του ναού

Ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου, Αίγιο

Δεσποτοπούλου 19, Αίγιο | Αρχιτέκτων: Ερνέστος Τσίλλερ

Το 1890 ο Ερνέστος Τσίλλερ σχεδιάζει και εννέα έτη αργότερα άρχισε να κατασκευάζει το Ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή αλλιώς Παναγίας Φανερωμένης στο Αίγιο⁶⁴. Οι εργασίες δεν είχαν ακόμη ολοκληρωθεί ωστόσο το 1914, όταν ο ναός λειτούργησε για πρώτη φορά⁶⁵. Πρόκειται για ένα μεγαλοπρεπές κτήριο 25 μέτρων μέγιστου ύψους⁶⁶ [Εικ.110], το οποίο στέκει σε καλή κατάσταση έως σήμερα, πλην ορισμένων στατικών ζητημάτων που προέκυψαν έπειτα από τον σεισμό του 1995. Θεωρείται το σημαντικότερο από την σειρά έργων που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή από τον συγκεκριμένο αρχιτέκτονα.

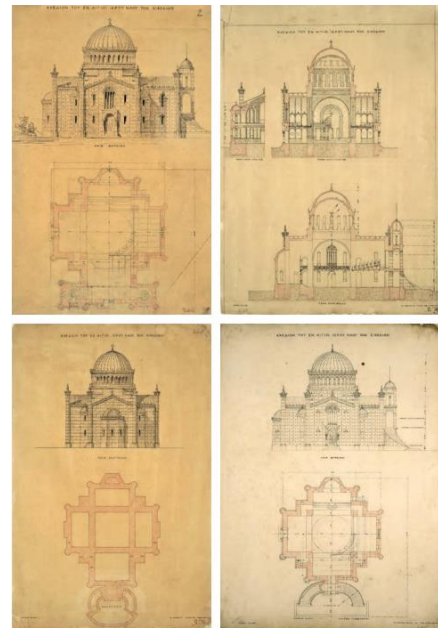
Εικ. 112

Εικ. 111

Εικ. 110

Εικ.109- Κατόψεις, όψεις, τομές του ναού
Εικ.110- Πανοραμική άποψη του ναού
Εικ.111- Πλευρική όψη του ναού
Εικ.112- Πρόσοψη του ναού

⁶⁴ Κασσιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010

σελ.58

⁶⁵ <https://www.tovimatisaigialeias.gr/2668-o-ieros-naos-tis-panagias-faneromenis-kai-i-istoria-tou>

⁶⁶ Ο.Π.

Ο ναός δεν αποτελεί καθαρή έκφραση ορισμένου ρυθμού ή ρεύματος, καθώς διαθέτει βυζαντινά, αναγεννησιακά και ρωμανικά στοιχεία. Ωστόσο, σχετικό σύγγραμμα για την ζωή και το έργο του Τσίλλερ κατατάσσει τον ναό σε νέο-ρωμανικό και μάλιστα τον μοναδικό οκταγωνικό του αρχιτέκτονα που υπάγεται σε αυτόν τον ρυθμό⁶⁷ [Εικ.109]. Ο ναός φέρει τρούλο, με τα επιμέρους τμήματα του να στεγάζονται. Η κατασκευή του είναι από πορφυρή λαξευτή λιθοδομή, ενώ λεπτομέρειες του διακόσμου έχουν επίσης χρωματιστεί σε πορφυρές αποχρώσεις [Εικ.111]. Οι ρωμανικές αναφορές δυσδιάκριτες σε μια πρώτη ανάγνωση. Συγκεκριμένα, στο τύμπανο του τρούλου υπάρχουν τοξωτά επιμήκη ανοίγματα και εσοχές που εναλλάσσονται ανά ένα. Περί το ένα τρίτο του συνολικού ύψους του κτίσματος τοποθετείται διακοσμητική ταινία καθ'όλη την περίμετρο, διαχωρίζοντας το σε δύο καθ'ύψος τμήματα. Στο κατώτερο τμήμα εντοπίζουμε καμπύλα μικρά ανοίγματα παραθύρων και επίσης καμπύλα ανοίγματα τα οποία συμπληρώνουν περίτεχνες σκαλιστές θύρες [Εικ.112]. Στο ανώτερο τμήμα τα ανοίγματα γίνονται πιο περίπλοκα, με υπέρθυρα και κυλινδρικούς κιονίσκους να τα καθιστούν δίλοβα ή τετράλοβα. Άλλα διακοσμητικά στοιχεία είναι το περίτεχνο γείσο με τα τοξύλια αλλά και οι δύο μικροί τρούλοι στην κορυφή των δυο κωδωνοστασίων. Το ένα εξ αυτών αποτελεί και ρολόι. Στο ύψος που τοποθετούνται τα ρολόγια συναντάμε κυκλικές οπές μικρής κλίμακας σε άλλα τμήματα του φέροντος οργανισμού. Συνολικά, η στιβαρότητα της κατασκευής με τα μικρά ανοίγματα και τον διακριτικό διάκοσμο οδηγούν στο συμπέρασμα πως αναφερόμαστε σε νεορωμανική και όχι νεογοτθική αρχιτεκτονική. Το εσωτερικό του ναού φέρει τοιχογραφίες και κινητό διάκοσμο και εξοπλισμό, που κρίνεται αμιγώς βυζαντινός.

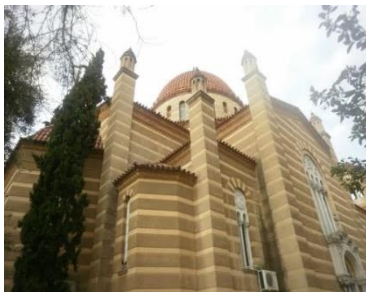
⁶⁷Κασμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010
σελ.58

Άγιος Λουκάς Πατησίων

Πατησίων 289, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Ερνέστος Τσίλλερ

Πρόκειται για ένα εκ των παλαιότερων δειγμάτων νεορωμανικού ναού στον ελληνικό χώρο. Ανεγείρεται κατά την περίοδο 1865-1870 [Εικ.113] από τον Ερνέστο Τσίλλερ και παρουσιάζει σημαντικές ομοιότητες με το ναό του Oberlößnitz, ιδιαίτερης πατρίδας του αρχιτέκτονα⁶⁸. Η τοποθεσία θεωρείται σημαντική για έναν παραπάνω λόγο, καθώς εκεί τοποθετούνταν η παλαιότερη παλαιοχριστιανική βασιλική στην Ελλάδα (1ος αιώνας μ.Χ.)⁶⁹.

Εικ. 116

Εικ. 115

Εικ. 113

Εικ. 114

Εικ.113- Χάρτης με την τοποθεσία του ναού στην περιοχή των Πατησίων, τον 19^ο αιώνα

Εικ.114- Σκαρίφημα κίονα με νεορωμανικό κιονόκρανο για το εσωτερικό του ναού (του Ερνέστου Τσίλλερ)

Εικ.115- Η πρόσοψη του ναού

Εικ.116- Οι πυργίσκοι στις ακμές του αρχιτεκτονήματος

⁶⁸ Κασσιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010
σελ.58

⁶⁹ http://www.religiousgreece.gr/athens-attica/-/asset_publisher/lpcrESIL5iOO/content/agios-loukas-patesion-

Τυπολογικά αναφερόμαστε σε έναν «σταυροειδή, ελεύθερο, επιμήκη, δικιόνιο» ναό⁷⁰. Η γεωμετρία του αρκετά απλή στην πρόσοψη, καθώς συντίθεται από το κεντρικό όγκο και συμμετρικά εκατέρωθεν του δύο όμοια τετραγωνικά κωδωνοστάσια. Και σε αυτήν την περίπτωση η διάκριση των εν γένει μεσαιωνικών αναφορών κρίνεται ελαφρώς δυσχερής. Στο σημείο τομής του εγκάρσιου και διαμήκους κλίτους της κάτοψης, φέρει τρούλο, με την χαρακτηριστική ζώνη εναλλασσόμενων τοξωτών εσοχών και ανοιγμάτων στο τύμπανο. Ο τρούλος διαθέτει επίσης ταινία με τοξύλια και στεφάνη με σταυρούς καθ'όλη την περίμετρο του. Χαρακτηριστική είναι η χρωματική εναλλαγή της λιθοδομής σε ψευδοϊσόδομο σύστημα [Εικ.115]. Μορφολογικά, στην κατώτερη στάθμη της πρόσοψης απαντώνται επιμήκη τοξωτά ανοίγματα και ορθογωνικές ξύλινες σκαλιστές θύρες με τοξωτά υπέρθυρα που φέρουν ζωγραφιστές παραστάσεις. Στις πλευρικές όψεις και στην όψη του ιερού, τα ανοίγματα είναι κυρίως δίλοβα. Σε ανώτερα επίπεδα τα τοξωτά ανοίγματα της πρόσοψης γίνονται δίλοβα, με προεξέχουσες ποδιές και το παιχνίδισμα των εναλλασσόμενων χρωματισμών της λιθοδομής επαναλαμβάνεται και στους θολίτες άνωθεν των ανοιγμάτων. Ακόμη, τα τζαμιλίκια είναι χρωματιστά, δίχως όμως να εμφανίζουν κάποια φιγούρα ή παράσταση. Η κύρια είσοδος διαθέτει περίτεχνο μαρμάρينو θύρωμα. Όσον αφορά στα τετραγωνικής κάτοψης κωδωνοστάσια, διαθέτουν τρίλοβα τοξωτά ανοίγματα σε κάθε πλευρά τους, τα οποία ορίζονται από μαρμαρίνους κιονίσκους με σκαλιστά κιονόκρανα. Στην στέγαση τους δε, επιχειρήθηκε ένας συνδυασμός τριών επιπέδων στεγών από κεραμίδια. Στην όψη της κόγχης του ιερού τοποθετούνται πυργίσκοι με τοξωτές εσοχές και σφαιρική απόληξη, στην οποία τοποθετείται αιχμηρό ακρωτήριο [Εικ.116]. Τέλος, οι κορνίζες με τα τοξύλια εμφανίζονται κάτωθεν όλων των τμημάτων των στεγών. Τα υπέρθυρα και το τέμπλο λέγεται πως σχεδιάσθηκαν από τον ίδιο τον Τσίλλερ [Εικ.114], ενώ οι τοιχογραφίες του εσωτερικού έχουν βάση από φύλλα χρυσού και φιλοτεχνήθηκαν από ομάδα καλλιτεχνών μέλος της οποίας και ο Φώτης Κόντογλου⁷¹.

⁷⁰ Κασσιάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010
σελ.58

⁷¹ http://www.religiousgreece.gr/athens-attica/-/asset_publisher/lpcrESIL5iOO/content/agios-loukas-patesion-

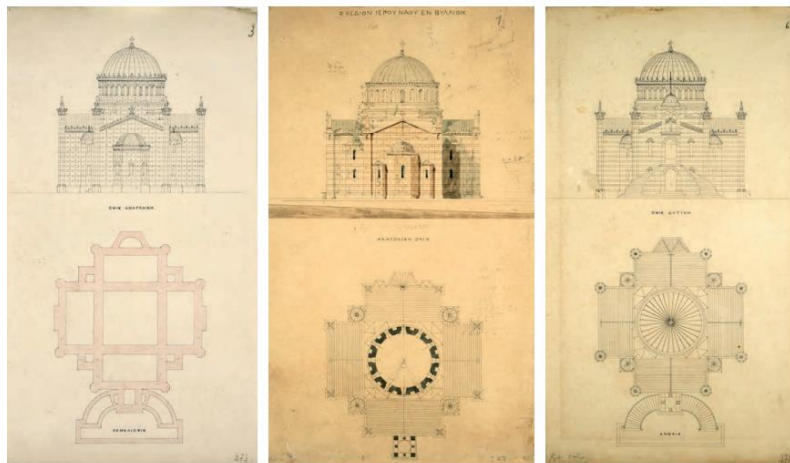

II. Ευρήματα

Μεταμόρφωση Σωτήρος Βιλίων

Βίλια Αττικής | Αρχιτέκτων: Ερνέστος Τσίλλερ

Ο ναός της Μεταμορφώσεως κατασκευάζεται από τον Ερνέστο Τσίλλερ το 1893, στα Βίλια Αττικής⁷². Η ευρύτερη περιοχή είχε την ανάγκη ενός ευμεγέθους ναού, καθώς από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας ακόμη, δεν υπήρχε αντίστοιχο οικοδόμημα προς εξυπηρέτηση των πιστών. Για την συγκέντρωση του απαιτούμενου ποσού ανέγερσης, παρήχθησαν χορηγίες από εύπορους και ομογενείς⁷³.

Εικ. 117

Εικ. 117- Όψεις και κατόψεις του ναού
Εικ. 118- Πλάγια όψη του ναού
Εικ. 119- Το κωδωνοστάσιο και τα αναγεννησιακά κλιμακοστάσια
Εικ. 120- Οι ρωμανικές αναφορές του ναού

Εικ. 120

Εικ. 119

Εικ. 118

⁷² Κασσιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010 σελ.58

⁷³ <https://www.gowestathens.gr/%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%BD%CE%B1%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%8E%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82-%CE%B2%CE%AF%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%BF-%CF%84/>

Περί τα 30 χρόνια από τον σχεδιασμό του Αγίου Λουκά, ο αρχιτέκτονας διατηρεί ακέραιες κάποιες από τις σχεδιαστικές του αρχές, ενώ απλοποιεί άλλες. Ο ναός φέρει πιο ευδιάκριτα ρωμανικά και γοτθικά χαρακτηριστικά σε σχέση με τους προαναφερθέντες του Τσίλλερ. Είναι σταυροειδής μετά τρούλου [Εικ.117], ο οποίος παύει πλέον να είναι της τυπολογίας Canotte και γίνεται απλός ημισφαιρικός [Εικ.118]. Η ζώνη κάτωθεν του τρούλου φέρει τοξωτά ανοίγματα με κυκλικά πολύχρωμα τζαμιλίκια. Τα επιμέρους τμήματα του ναού στεγάζονται. Στις ακμές τοποθετούνται πυργίσκοι με κωνικές απολήξεις, ενώ στις κύριες γωνίες, χαμηλότεροι με σφαιρικές απολήξεις. Τα ανοίγματα είναι επιμήκη και τοξωτά. Το κύριο χαρακτηριστικό του κτηρίου είναι το κωδωνοστάσιο στη βόρεια όψη. Ο πύργος του φέρει τοξωτά ανοίγματα καθ'όλο το ύψος του και ως απόληξη διαθέτει έναν μικρής κλίμακας τρούλο. Εκατέρωθεν του στηρίζονται δύο ημικυκλικά κλιμακοστάσια, τα οποία οδηγούν στο υπερώο και χαρακτηρίζονται μάλλον αναγεννησιακά⁷⁴ [Εικ.119]. Ο ναός είναι κατασκευασμένος από εμφανή λαξευτή λιθοδομή, και παρά την αναλογικά μικρή του κλίμακα διαθέτει το χαρακτηριστικό της στιβαρότητας ενός ρωμανικού ναού [Εικ.120]. Ο εξωτερικός διάκοσμος περιορίζεται σε ορισμένες κυκλικές και σταυροειδείς οπές σε μαρμάρινα τμήματα του κωδωνοστασίου και κατόπιν σε μεταλλικά στοιχεία των κουφωμάτων.

⁷⁴ Κασιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010
σελ.58

Αγία Κυριακή

Ιωαννίνων 9, Πύργος Ηλείας | Αρχιτέκτων: Άγνωστος

Ο ναός της Αγίας Κυριακής στον Πύργο Ηλείας ανεγέρθη το 1834. Δεν διαθέτουμε πληθώρα πληροφοριών για την κατασκευή του ή τον αρχιτέκτονα, παρά μόνον πως επρόκειτο να αφιερωθεί στον Άγιο Χαράλαμπο⁷⁵, πολιούχο της πόλης και πως είναι ένας από τους παλαιότερους σωζόμενους ναούς της.

Εικ.121- Πλάγια όψη με οξυκόρυφα ανοίγματα

Εικ.122- Πρόσοψη με συμμετρικά κωδωνοστάσια

Εικ. 121

Εικ. 122

⁷⁵ <https://ekklisies-monastiria.weebly.com/pi973rhogammaomicronsigmaf.html>

Δεδομένων των παραπάνω, καθίσταται αδύνατο να αιτιολογήσουμε τις γοθτικές μορφές που φέρει ο ναός, μιας και κατασκευάζεται δεκαετίες πριν την άφιξη του Τσίλλερ στην Πελοπόννησο. Η βασιλική αποτελείται από τον κύριο στεγασμένο επιμήκη όγκο και τους δύο πύργους των κωδωνοστασίων εκατέρωθεν της πρόσοψης [Εικ.121]. Το γείσο της στέγης φέρει τοξύλια, τα οποία συναντάμε και στα κωδωνοστάσια. Στην πρόσοψη διακρίνουμε την κύρια είσοδο, οξυκόρυφο άνοιγμα με ξύλινη σκαλιστή θύρα, τέσσερα επίσης οξυκόρυφα ανοίγματα γύρω της και από ένα στα κωδωνοστάσια, αλλά και μικρό κυκλικό άνοιγμα που θυμίζει ρόδακα μικρής κλίμακας. Αντίστοιχα κυκλικά ανοίγματα, εσοχές και ρολόγια συναντάμε σε ίδια υπομετρικά θέση, στις όψεις των κωδωνοστασίων. Οι πλευρικές όψεις του ναού διαθέτουν πληθώρα επιμηκών οξυκόρυφων ανοιγμάτων ρυθμικά διατεταγμένων [Εικ.122]. Τα κωδωνοστάσια αυτά καθαυτά χωρίζονται σε τρεις επιμέρους καθ' ύψος ζώνες. Η βάση τους φτάνει σχεδόν το ύψος του ναού, φέρει τα οξυκόρυφα ανοίγματα που προαναφέρθηκαν και τις ταινίες με τα τοξύλια. Η μεσαία ζώνη φέρει τις κυκλικές οπές στις επιμέρους μορφές τους. Τέλος, το ανώτερο τμήμα τους φέρει οξυκόρυφα δίλοβα ανοίγματα με σκαλιστά γοθικά υπέρθυρα, ενώ στο δώμα τοποθετούνται επάλξεις.

Μητρόπολη των Αθηνών

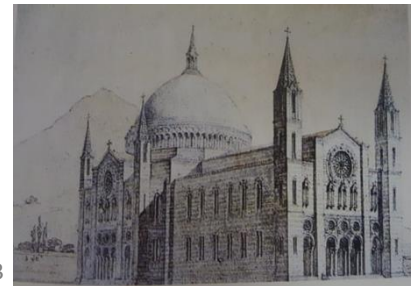
Πλατεία Μητροπόλεως, Αθήνα | Αρχιτέκτων: Δημήτριος Ζέζος – Χριστιανός Χάνσεν (αρχικά σχέδια)

Ο ναός είναι αφιερωμένος στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου και τοποθετείται στην πλατεία Μητροπόλεως, στο κέντρο της Αθήνας. Τα αρχικά σχέδια εκπόνησε ο Χριστιανός Χάνσεν [Εικ.123], ωστόσο στη συνέχεια το έργο ανέλαβε και διαφοροποίησε σημαντικά ο Δημήτριος Ζέζος⁷⁶. Στα σχέδια του ο Χάνσεν είχε ενσωματώσει αρκετά ρωμανικά, γοτθικά και αναγεννησιακά στοιχεία, ωστόσο αυτά δεν κατόρθωσαν να παραμείνουν μέρος του έργου, μιας και ο Ζέζος επιθυμούσε έναν κατά βάση ελληνοβυζαντινό ρυθμό. Μετά τον θάνατο του τελευταίου το έργο ολοκληρώνουν οι Φρανσουά Μπουλανζέ και Παναγιώτης Κάλκος, οι οποίοι τον εμπλούτισαν και με νεοκλασικά στοιχεία. Το έργο διήρκησε από το 1842 έως το 1862 (χρονολογία στην οποία συντελείται η εδραίωση του ελληνοβυζαντινού ρυθμού⁷⁷) και δεν κατατάσσεται αμιγώς σε κάποιο ρεύμα ή ρυθμό [Εικ.124]. Παρά τις διαφοροποιήσεις και τις προθέσεις του Ζέζου, ο ναός δεν είναι παρά ένα συνονθύλευμα μορφών.

Εικ.123- Τα αρχικά σχέδια του Χριστιανού Χάνσεν για τον ναό, σε νεογοτθικό ρυθμό

Εικ.124- Η Μητρόπολη σε αναπαράσταση του περασμένου αιώνα

Εικ.125- Η πρόσοψη της Μητρόπολης σήμερα

Εικ. 123

Εικ. 124

Εικ. 125

⁷⁶ <https://www.pemptousia.gr/2019/01/mitropoli-athinon-vizantina-aristourgimata-tis-athinas/>

⁷⁷ Φιλυππίδης, Δημήτριος, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 1984, σελ. 93

Είναι προφανές πως η υφιστάμενη κατάσταση του ναού δεν διαθέτει εν γένει μεσαιωνικές αναφορές, τη στιγμή που τα αρχικά σχέδια του Χριστιανού Χάνσεν διέθεταν σχεδόν αποκλειστικά αυτές. Ωστόσο, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τη συνειρμική ομοιότητα της πρόσοψης της Μητρόπολης με αυτήν ενός καθεδρικού ναού, γεγονός που οφείλεται ενδεχομένως στη συνειδητή ή ασυνείδητη διατήρηση στοιχείων του Χάνσεν. Οι δύο συμμετρικοί πύργοι των κωδωνοστασίων, η τριμερής είσοδος και τα πολλαπλά ανοίγματα θα μπορούσαν να θεωρηθούν ομοιότητες [Εικ.125]. Εξωτερικά δεσπόζει ο οκταγωνικός τρούλος, ενώ εσωτερικά πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική. Όσον αφορά στα γοτθικά μορφολογικά στοιχεία, πέραν των όσων προαναφέρθηκαν, είναι αρκετά δυσδιάκριτα. Ο σκαλιστός μαρμάρινος διάκοσμος της κύριας εισόδου με τα κιονόκρανα και τα αντίστοιχα ανοίγματα με τους τριφυλλοειδείς σχηματισμούς στα δίλοβα ανοίγματα των κωδωνοστασίων, αλλά και τα συνεχόμενα μικρά μαρμάρινα τοξύλια (που στα κωδωνοστάσια συνθέτουν τους γεισίποδες) δεν δύνανται να θεωρηθούν αυτούσια τεκμήρια, καθώς απαντώνται και σε άλλες αρχιτεκτονικές φάσεις της ιστορίας. Οι νοτογραφίες στο εσωτερικό και οι ζωγραφικές παραστάσεις της εισόδου είναι αμιγώς βυζαντινές. Αντίστοιχα, και τα χρωματιστά υαλοστάσια και οι σχηματισμοί τύπου ρόδακα είναι ήπιοι για να χαρακτηριστούν γοτθικοί.

*«Οι τρεις αρχές της αρχιτεκτονικής: Ομορφιά, Σταθερότητα,
Ευχρηστία... Ο αρχιτέκτονας οφείλει να εξισορροπεί και να
συντονίζει αυτά τα τρία στοιχεία χωρίς κανένα από αυτά να
τονίζεται περισσότερο σε βάρος των άλλων.»*

Βιτρούβιος

Ως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή τα δείγματα γοτθικής αρχιτεκτονικής που εντοπίζονται στον ελλαδικό χώρο είναι μεμονωμένα. Δεν θα μπορούσε άλλωστε να συμβαίνει διαφορετικά, καθώς η ελληνική ιστορία και παράδοση δεν συνδέονται με τις τυπολογίες των καθολικών καθεδρικών ναών, που ενσωματώνουν την ουσία του γοτθικού ρυθμού, αλλά ούτε και των δυτικών έργων φρουριακού τύπου. Για τον λόγο αυτό, τα νεογοτθικά αρχιτεκτονήματα στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα συνδέονται αφενός με αρχιτέκτονες με άμεση σχέση και βιώματα που αφορούν στη δυτική ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική του 19ου αιώνα, και κατ'έπείταση στον ρομαντισμό και τις αναβιώσεις (παραδείγματος χάριν το διαμέρισμα στην οδό Ακαδημίας 58^Α, του Ερνέστου Τσίλλερ, αλλά και οι ναοί που ο ίδιος σχεδίασε και επιχείρησε να εντάξει μεσαιωνικές μορφές). Κύριοι εκπρόσωποι των γοτθικών αναβιώσεων στην Ελλάδα υπήρξαν ο Ερνέστος Τσίλλερ, ο Σταμάτης Κλεάνθης και οι αδερφοί Χάνσεν, όλοι τους επίγονοι του πλουραλισμού του Καρλ Φρίντριχ Σίνκελ.

Στον αντίποδα, μια ακόμη αιτία εφαρμογής της μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα, εναπόκειται στους ίδιους τους ιδιοκτήτες. Οι τελευταίοι μπορεί να έχουν καταγωγή ή να έχουν ζήσει σε ευρωπαϊκά κέντρα, λαμβάνοντας τα αντίστοιχα ερεθίσματα και επιλέγουν την αναπαραγωγή μορφών που τους εντυπωσιάζουν ή απλά τους παρέχουν το αίσθημα της υπεροχής και της αίγλης που επιθυμούν να προβάλλουν. Η υπόθεση πως τα αρχιτεκτονήματα που μελετούμε συνδέονται με τα βιώματα και τη ζωή του ιδιοκτήτη τους επαληθεύεται, καθώς ένα σημαντικό ποσοστό κτηρίων ανήκουν ή με κάποιο τρόπο συνδέονται με την βασιλεία στην Ελλάδα ή με εύπορους εμπόρους και επιχειρηματίες του εξωτερικού (χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα κτήρια που σχεδίασε ο Σταμάτης Κλεάνθης για τη Δούκισσα της Πλακεντίας, η οποία καταγόταν από τη Γαλλία).

Στην πληθώρα τους τα νεορωμανικά και νεογοτθικά κτήρια στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, είναι κοσμικά. Θα λέγαμε πως αυτό ήταν αναμενόμενο, καθώς σε μια χριστιανική ορθόδοξη κοινωνία η βυζαντινή μορφολογική έκφραση δύσκολα εγκαταλείπεται για να αντικατασταθεί με δυτικές μορφές, και μάλιστα άλλου δόγματος. Όταν εντοπίζονται ρωμανικά ή γοτθικά στοιχεία στη ναοδομία, είναι πολύ πιθανή η ανάμειξη του Τσίλλερ ή τον μαθητών του. Ωστόσο και σε αυτές τις περιπτώσεις οι μορφές συνδιαλέγονται με βυζαντινές ή και αναγεννησιακές, αποδίδοντας έλλειψη καθαρότητας στις μορφολογικές επιλογές.

Στην κατηγορία της κοσμικής αρχιτεκτονικής συναντάμε μια πληθώρα έργων φρουριακού τύπου, συνήθως κατοικιών και σπανιότερα δημοσίων κτηρίων. Τα παραπάνω μπορούμε να θεωρήσουμε πως ανήκουν στο “castellated style”. Πρόκειται για επαύλεις και πύργους με χαρακτηριστικά μεσαιωνικών κάστρων, που ορισμένες φορές συμπληρώνονται με πλούσιο διάκοσμο, τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό, με αναφορές στον γοτθικό ρυθμό. Τα πιο διαδεδομένα μορφολογικά χαρακτηριστικά που μας ωθούν στον χαρακτηρισμό τους ως νεογοτθικά κτήρια, είναι οι επάλξεις, τα οξυκόρυφα τόξα, κυρίως σε ανοίγματα, και στη συνέχεια επιμέρους μορφολογικά στοιχεία, όπως σκαλιστά υπέρθυρα και θυρώματα με σύμβολα, πεταλοειδείς και τριφυλλοειδείς σχηματισμοί, πολύχρωμα βιτρό και άλλα. Στον εσωτερικό χώρο συναντάμε οροφografίες και τοιχογραφίες, ξυλόγλυπτα, επίπλωση με χρώματα (κυρίως πορφυρές αποχρώσεις, κυανό και χρυσό) και σύμβολα (fleur de lis, άνθη, επιγραφές σε περγαμινές, κ.α.) συγγενή με αντίστοιχα της μεσαιωνικής Ευρώπης και μάλιστα της αριστοκρατίας της (έντονα χρώματα και συμβολισμούς συναντάμε στο εσωτερικό του Πύργου της Βασιλίσσης, του Πύργου του Τυπάλδου, στο Παλατάκι και αλλού).

Τα νεογοτθικά κτήρια την Ελλάδα εμφανίζουν συγκέντρωση σε Αττική και Πελοπόννησο. Όπως γνωρίζουμε άλλωστε, ο Ερνέστος Τσίλλερ έχει εκτεταμένο και σημαντικό έργο στην Πελοπόννησο. Παράλληλα, ήδη από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, η Αθήνα ως πρωτεύουσα συνιστά το μεγαλύτερο κέντρο της Ελλάδας, με αποτέλεσμα να προσελκύει νέους κατοίκους με σημαντική οικονομική επιφάνεια (εμπόρους και επιχειρηματίες) και κατοίκους εξωτερικού, που αποφασίζουν να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Αυτό συνεπάγεται συγκέντρωση κατοίκων με ευκρινείς σχέσεις, επαγγελματικές και καταγωγής, με το εξωτερικό. Το γεγονός αυτό ερμηνεύει την επιλογή του γοτθικού ρυθμού σε αρκετά αθηναϊκά κτήρια της εποχής. Την ίδια στιγμή, η βασιλική οικογένεια και οι κοινωνικοί κύκλοι που την περιστοιχίζουν οικοδομούν επαύλεις και μέγαρα πλησίον των ανακτόρων, με αποτέλεσμα να εντείνεται η συγκέντρωση νεογοτθικών αρχιτεκτονημάτων (λόγου χάριν το Μέγαρο της Δουκίσσης Πλακεντίας στην Πεντέλη και ο Πύργος της Βασιλίσσης στο Ίλιον).

Με δεδομένο πως τα περισσότερα νεογοτθικά κτήρια οικοδομούνται στην εξοχή, η οποία στη συνέχεια εξελίσσεται σε αστικό τοπίο, και διαθέτουν έντονο τον προαστιακό τους χαρακτήρα, ερμηνεύεται το γεγονός ότι τα εν λόγω κτήρια δύσκολα αφομοιώνονται από την εικόνα της πόλης. Εξ άλλου τα ελληνικά αστικά κέντρα έχουν συγκροτηθεί από νεοκλασικά και σύγχρονα κτήρια, οπότε ένα νεογοτθικό ξενίζει και δεν γίνεται εύκολα αποδεκτό από τους κατοίκους (όπως συνέβη με τη Βίλα Μαργαρίτα ή την Έπαυλη Κουλούρα). Παρόλα αυτά, ορισμένα νεογοτθικά κτήρια ανεγείρονταν σε τοπία υπαίθρου και περιβάλλονταν από ευμεγέθεις ιδιόκτητες εκτάσεις ή αλσύλλια, με αποτέλεσμα να αποσυνδέονται από τον αστικό ιστό και να μην οδηγούνται σε συσχετισμό με τα υπόλοιπα (χαρακτηριστικά παραδείγματα η Βίλα Συγγρού και το Παλατάκι).

Με μια πιο ενδελεχής προσέγγιση στη μορφολογία και στις διατάξεις των νεογοθθικών κτηρίων στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε τα εξής:

- Η γοθθική αναβίωση αυτή καθαυτή στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα αφορά κατά το μεγαλύτερο ποσοστό σε μορφές (όψεων και εσωτερικού) και όχι σε διατάξεις.
- Τα έργα φρουριακού τύπου και γενικότερα τα κτήρια του “castellated style” δύνανται να παρομοιασθούν με μικρής κλίμακας μεσαιωνικά κάστρα όσον αφορά την διάρθρωση των επιμέρους χώρων, με προφανή απλοποίηση.
- Οι ναοί με τη σειρά τους απλώς ενδύνονται γοθθική μορφολογία, με τη διάταξη να παραμένει τυπική ορθόδοξη. Εξαίρεση αποτελούν οι δυο Αγγλικανικές εκκλησίες στην Αθήνα και την Πάτρα και το παρεκκλήσι του Αγίου Ανδρέα στο άλσος Συγγρού, με τις πρώτες να ακολουθούν μια μάλλον αναγεννησιακή περίκεντρη σταυροειδή διάταξη, ενώ το δεύτερο λόγω της ακραία απλής μορφής του δεν δίνει δυνατότητες τυπολογικής κατάταξης.

Σε μια προσπάθεια να διερευνήσουμε τις επιμέρους εκδοχές την νεογοθθικής αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, θα διαπιστώσουμε ότι ο ρωμανικός ρυθμός υπερτερεί του γοθθικού. Αν θεωρήσουμε ότι το “castellated style” δεν ανήκει ειδικώς σε έναν εκ των δυο ρυθμών, τότε είναι λίγα τα έργα που αναπαράγουν γοθθικές μορφές, με αποτέλεσμα η πληθώρα τους να συνδέεται πολύ περισσότερο με τη ρωμανική αναβίωση και το αισθητικό βάρος της.

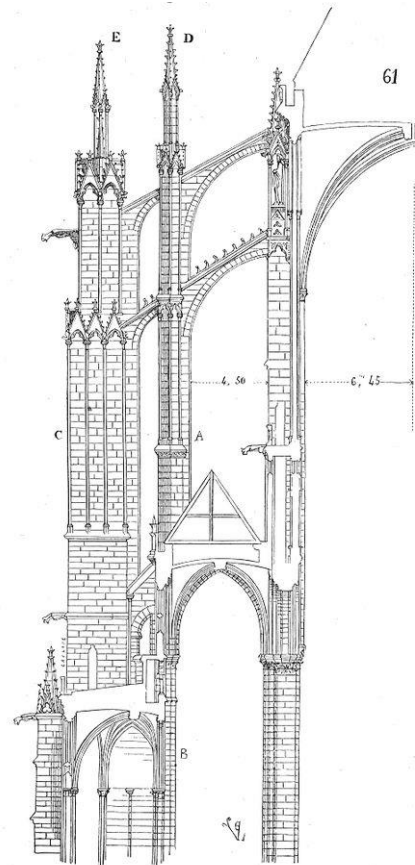
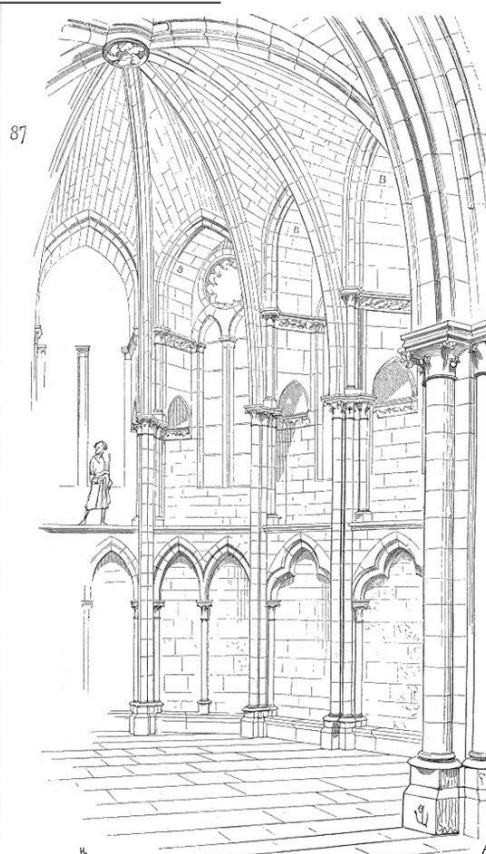
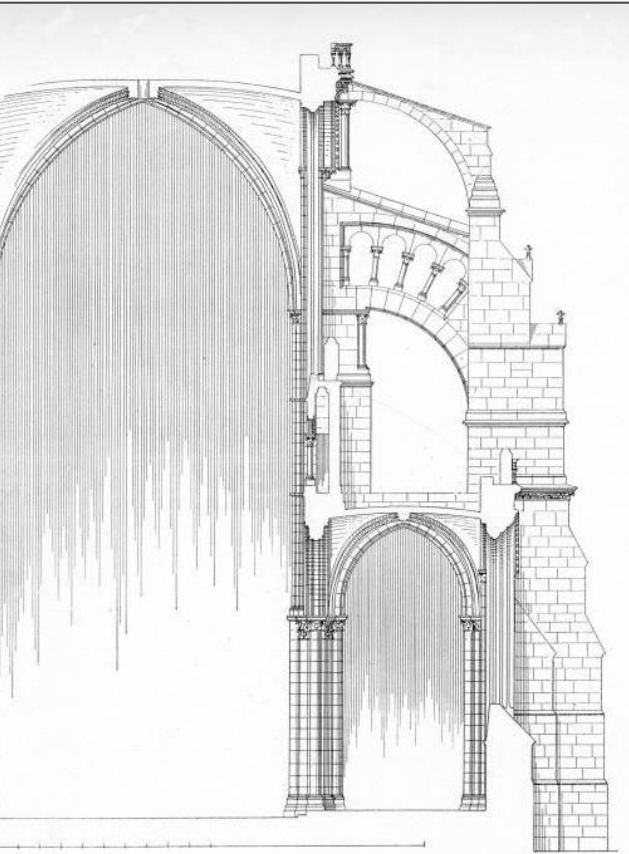

Ο λόγος για τον οποίο προτιμήθηκε και εν τέλει υπερίσχυσε η ρωμανική αναβίωση αποτελεί ένα μάλλον σύνθετο ερώτημα. Ωστόσο, είναι σαφές ότι η γοτθική αρχιτεκτονική δεν σχετίζεται σε κάποιο επίπεδο με την ελληνική παράδοση και την ίδια στιγμή είναι εξαιρετικά απαιτητική κατασκευαστικά, με τη ρωμανική να εμφανίζεται πιο προσιτή.

Στις περιπτώσεις που μορφολογικά η γοτθική αναβίωση είναι τεκμηριωμένη, η μεταφορά των μορφών από το πρωτότυπο «γοτθικό λεξιλόγιο» εμφανίζει απλοποίηση. Οι αντηρίδες είναι απλής μορφής και μικρής κλίμακας, ο διάκοσμος αναλογικά λιτός, οι ρόδακες μικρών διαστάσεων ή και ανύπαρκτοι, οι υαλογραφίες επίσης. Συνοπτικά, από την γοτθική αρχιτεκτονική δεν μεταφέρεται η διάταξη και η κατασκευαστική μέθοδος αλλά μόνον τα μορφολογικά στοιχεία και αυτά ακόμη με απλουστευμένο τρόπο.

Όσον αφορά εν τέλει το πνευματικό περιεχόμενο του γοτθικού ρυθμού, το αίσθημα του υψηλού, η τάση προς το άπειρο, η υποβλητικότητα και η επιβλητικότητα, η αίσθηση της διαρκούς παρουσίας του Θεού δεν κατορθώνουν να μεταλαμπαδευτούν μέσω των γοτθικών αναβιώσεων στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Αφενός γιατί δεν γίνεται επί της ουσίας μεταφορά και αναπαραγωγή του γοτθικού ρυθμού και από την άλλη πλευρά η μεταφορά ενός ρυθμού που χαρακτήριζε μια εποχή της Ευρώπης αρκετών αιώνων στο παρελθόν, αποδεσμευμένος από το πνευματικό του νόημα δεν υποστηρίζει διακριτό αίτημα της ελληνικής κοινότητας του 19^{ου} αιώνα, παρά μόνον μιας μικρής μερίδας.

Από το "Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI au XVI siècle of 1858" του Eugene Viollet-le-duc

IVi. Βιβλιογραφικές πηγές – Ελληνική Βιβλιογραφία:

1. Καραδέδος, Γιώργος, *Ιστορία και Θεωρία της Αποκατάστασης*, εκδ. Μέθεξις, Οκτώβριος 2009, σελ. 77-96
2. Κασιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσίλλερ Αρχιτέκτων [1837-1923]*, εκδ. Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα, 2010, σελ. 57-59
3. Μιχελής, Παναγιώτης Α., *Η αισθητική του μετόν αρμέ – μία συγκριτική μορφολογία και ρυθμολογία*, εκδ. Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, έκδοση 6η, Αθήνα 2011, σελ. 191-194
4. Μιχελής, Παναγιώτης Α., *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη*, εκδ. Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, έκδοση Θ', 2017, Αθήνα, σελ. 15-25, 52-60, 140, 179, 191, 218-222, 260, 427-509
5. Μπαδημά – Φουντουλάκη, Όλγα, *ΚΛΕΑΝΘΗΣ, 1802-1862 ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ, ΟΡΑΜΑΤΙΣΤΗΣ*, εκδ. ΠΙΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ, Δεκέμβριος 2002, Αθήνα
6. Μπίρης, Κώστας Η., *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, εκδ. Μέλισσα, Δεκέμβριος 2005, Αθήνα, σελ. 103, 115, 120-127, 166
7. Μπίρης, Μάνος, Καρδαμίτση – Αδάμη, Μάρω, *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, Νοέμβριος 2001, σελ. 91, 97-98, 162, 185, 274-275, 278, 279
8. Ποταμιάνος, Ιάκωβος, *Τέχνη και Φως*, εκδ. Αντύλη, Ραφήνα Αττικής, Δεκέμβριος 2013, σελ. 18-19, 165-169
9. Συλλογικό έργο, *Διαβάζοντας μια πόλη από το Α ως το Ω*, εκδ. Υπουργείο Πολιτισμού Παιδείας και Θρησκευμάτων, Αθήνα, 2015
10. Τουρνικιώτης, Παναγιώτης, *Εισαγωγή στη Θεωρία της Αρχιτεκτονικής- Μια ιστορική επισκόπηση*, εκδ. Ε.Μ.Π., Αθήνα, 2008, σελ. 55-58
11. Φιλιππίδης, Δημήτρης, *Διακοσμητικές Τέχνες –Τρεις αιώνες τέχνης στην Ελληνική Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, 1998, Αθήνα
12. Φιλιππίδης, Δημήτριος, *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 1984, σελ. 17-18, 20-23, 25-27, 77, 80-82, 93-96, 98, 134-135, 139-142

IV. Βιβλιογραφία

IVi. Βιβλιογραφικές πηγές – Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

1. Arnheim, Rudolph, *Η Δυναμική της Αρχιτεκτονικής Μορφής*, μτφ. Ιάκωβος Ποταμιάνος, εκδ. Univercity Studio Press, Ιούλιος 2003, σελ. 140-142
2. Bell, Julian *Καθρέφτης του Κόσμου*, μτφ. Λαμπράκος Γιώργος, εκδ. Μεταίχμιο, Οκτώβριος 2009, σελ. 120-125, 326-327, 346
3. Janson, H.W., Janson, F. Anthony, *Ιστορία της Τέχνης – Η Δυτική παράδοση*, μτφ. Αντωνοπούλου Μαριάννα – Κουβαράκου Νάνσυ, εκδ. ΙΩΝ, Μάρτιος 2011, σελ.294-322, 322-396, 690-735
4. Viollet- le- duc, Eugene Emmanuel, *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI au XVI siecle of 1858*, εκδ. B.Bance, Παρίσι, Ιανουάριος 1858
5. Viollet- le- duc, Eugene Emmanuel, *Entretiens sur l'architecture*, μτφ. Henry Van Brunt, εκδ. James Osgood and Company, Βοστώνη, 1875

IVii. Ερευνητικές εργασίες :

1. Παπαλού, Ειρήνη, *Οι εξοχικές επαύλεις της Κηφισιάς στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ου αιώνα*, ερευνητική εργασία, επιβλ. Δούση Μαρία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2017
2. Κωτούλας, Ιωάννης Ε., *Η Ευρωπαϊκή Νεογοτθική παράδοση και η αρχιτεκτονική του ελλαδικού χώρου(1830-1897)*, διδακτορική διατριβή, τριμελής επιτροπή Δ.Παυλόπουλος-Ν.Γκιολές-Μ.Μπίρης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Αθήνα 2017

IViii. Εκθεσιακοί κατάλογοι :

Ίδρυμα Β&Μ Θεοχαράκη, *Η αρχιτεκτονική του Θεόφιλου Χάνσεν (1813-1891) - Κατάλογος έκθεσης του Ιδρύματος Θεοχαράκη* , 2014-2015

IV. Βιβλιογραφία

IViv. Διαδικτυακές πηγές:

- 1.<https://www.britannica.com/art/Gothic-Revival>
- 2.<https://www.britannica.com/art/Romanesque-architecture>
- 3.<https://courses.lumenlearning.com/boundless-arthistory/chapter/the-romanesque-period/>
- 4.<https://www.britannica.com/art/Gothic-architecture>
- 5.<http://www.phmc.state.pa.us/portal/communities/architecture/styles/romanesque-revival.html>
- 6.<https://www.britannica.com/biography/Eugene-Emmanuel-Viollet-le-Duc>
- 7.<https://www.inexarchia.gr/story/think/ena-neogothiko-ktirio-sto-kentro-tis-athinas-o-thylikos-pyrgos-tis-patisation>
- 8.<https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/4475807/o-thylikos-pyrgos-sta-patisia-vgalmenos-apo-paramythi>
- 9.<https://www.lifo.gr/team/athens/49773>
- 10.<https://tetysolou.wordpress.com/2017/11/05/%CE%BF-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%87%CE%AC%CE%BB%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CE%BD%CF%84/>
- 11.http://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=86
- 12.<https://penteli.gov.gr/%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%AF%CF%83%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%B1%CF%82/>

IV. Βιβλιογραφία

IViv. Διαδικτυακές πηγές:

13.<http://www.byzantineathens.com/kappaomicroniotanualpha-chialpharhoalphakappatauetarhoiotasigmatauiotakappaalalpha-epsilonkappakappalamdaetasigmaiotaomeganu-alphathetaetannualphasigma.html>

14.<https://www.kathimerini.gr/culture/180411/diatiriteo-mnimeio-i-vila-syggroy/>

15.<http://dasosygrou.gr/%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%AD%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%BF/>

16.<http://istorika-8emata.blogspot.com/2016/08/blog-post.html>

17.<https://aiginas.wordpress.com/2011/12/22/%CE%BF-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%83/>

18.<https://memorialize.wordpress.com/2015/09/30/%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%B1%CF%81%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B7%CF%80%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CF%80%CE%B9%CE%B1/>

19.<https://www.corfuland.gr/el/istorika-kerkyra/corfu-history/kastello-castello-billa-mpimpeli-pyrgos-polyladon.html>

20.<https://www.mixanitouxronou.gr/kastelo-to-proto-vip-xenodochio-tis-kerkiras-pou-efarmose-entatika-mathimata-kalis-simperiforas-sto-prosopiko-tou-simera-katarrei-i-iliko-xenodochio-tis-kerkiras-pou-efarmose-entatika-mathimata-kali/>

21.<https://www.leros.gr/aksiotheata-mouseia.html>

22.http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=7487

IV. Βιβλιογραφία

IViv. Διαδικτυακές πηγές:

23.https://www.pyrgosmelissourgou.gr/images/pdf/Pyrgos%20Melissourgou_History_GR.pdf

24.<https://www.mixanitouxronou.gr/pou-vriskete-o-kokkinos-pirgos-pou-chtistike-gia-na-immisi-enan-megalo-erota-stin-thessaloniki-chtistike-gia-tin-omorfieftichia-ke-itan-parathalassios-simera-ine-egkatalelimenos-ke-ton-katapini/>

25.<https://www.achaiaclauss.gr/>

26.<https://www.in.gr/2011/03/24/life/diakopes/bolta-sto-oinokastro-tis-achaia-clauss-sto-petrwto-patrwn/>

27.<http://kataskevesktirion.gr/%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%80%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CF%88%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CE%BD-%CE%B1%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%AF%CF%89%CE%BD-%CE%B7-%CE%B1%CE%BD/>

28.http://neoclassicalgreece.blogspot.com/2014/05/blog-post_18.html

29.<http://neoclassicalgreece.blogspot.com/2013/03/blog-post.html>

30.<https://www.slideshare.net/goa56tkdrills/ss-42386695>

31.<https://www.mixanitouxronou.gr/pios-gkremise-ton-paramithenio-pirgo-ton-athinon-me-ta-32-domatia-ke-tis-polemistres-to-asinithisto-archontiko-allaxepollous-enikous-ke-pire-to-onoma-margarita-apo-tin-kori-tou-idioktiti-tou-xenodo/>

32.<https://tvxs.gr/news/%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AF%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF/%CE%BF%CE%B9-%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%B1%CE%B2%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%86-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF-1892-%CF%89%CF%82-%CF%84%CE%BF-1971>

33.https://ourathens.blogspot.com/2014/11/blog-post_24.html

IV. Βιβλιογραφία

IViv. Διαδικτυακές πηγές:

34.<https://www.rp.gr/fylakes-aberwf/>

35.<https://www.taathinaika.gr/o-evergetis-georgios-chatzikonstas-kai-to-orfanotrofeio-tis-odou-peiraios/>

36.https://www.athensvoice.gr/culture/arts/326628_mystiriodes-ktirio-tis-akadimias-58a-anoixe-gia-liges-ores

37.<https://www.tovimatisaigialeias.gr/2668-o-ieros-naos-tis-panagias-faneromenis-kai-i-istoria-tou>

38.http://www.religiousgreece.gr/athens-attica/-/asset_publisher/lpcrESIL5iOO/content/agios-loukas-patesion-

39.<https://www.gowestathens.gr/%CE%B9%CE%B5%CF%81%CF%8C%CF%82-%CE%BD%CE%B1%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BC%CE%BF%CF%81%CF%86%CF%8E%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82-%CE%B2%CE%AF%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%BF-%CF%84/>

40.<https://ekklisies-monastiria.weebly.com/pi973rhogammaomicronsigmaf.html>

41.<http://sde-kaval.kav.sch.gr/projects/project1/projects/kavala%20part2.pdf>

42.<https://www.visitkavala.gr/sightseeing/dimarxeio/>

43.<https://iranon.gr/ATHINA/ATHINA12TEXT.htm#akadimias>

44.http://patreusnea.blogspot.com/p/blog-page_31.html

45.<https://www.thebest.gr/article/429254->

IViv. Διαδικτυακές πηγές:

46. <https://www.im-leka.gr/anakoinoseis-nea/1506-epimnimosyni-deisi-gia-ton-megalo-evergeti-parisi-belleni-15-1-2018>

47. <https://athensattica.com/el/ti-na-deite/ekklisies-monastiria/anglikaniki-ekklisia-agiou-pavlou/>

48. http://archaeologia.eie.gr/archaeologia/gr/arxeio_more.aspx?id=252

49. <https://www.pemptousia.gr/2019/01/mitropoli-athinon-vizantina-aristourgimata-tis-athinas/>

50. <https://www.mixanitouxronou.gr/i-mitropoli-athinon-chtistike-stin-plaka-giati-i-panepistimiou-theorithike-erimiki-periochi-katedafistikan-72-ekklisies-gia-ikodomika-ilika-ke-chriastikan-20-chronia-mechri-na-apoperatothi/>

51. <https://www.pyrgosvasilissis.gr/the-tower/history/>

1. Μπίρης, Κώστας, *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, σελ. 103

2. <https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-c/2560x500/11/f2/cf/11/caption.jpg>

3. https://www.pyrgosvasilissis.gr/_images/home_carousel/06.jpg

4. <https://media-cdn.tripadvisor.com/media/photo-s/11/f2/cf/5b/caption.jpg>

5. https://www.pyrgosvasilissis.gr/_images/home_carousel/03.jpg

6. https://www.synathina.gr/images/actions/main_images/6833.jpg

7. <https://www.gowestathens.gr/wp-content/uploads/2018/10/16.-1.1.55-b-1.jpg>

8. <https://lh3.googleusercontent.com/proxy/YITo5xvtJzmRIgiZ0yCTUPj4RPHXzdQDREiXrOcka3YjoCcQnMNjAfGSWz9jlID2eq53zP6AGiqhZyndWHdieedLILBuBTeqbKhH19E4aXLtLx-4xDD6cDCxKQ6MB0QCNUnSWWuVjwEW>

9. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQeig8rvNc9RrC2b-iYh6gVbKuijCxNsORW5Yf5wG4foly0OuwYKf3_iaT5f2tPbNILfiaB05YSRnbutzrK9p1-2f9WkRgBDF6w&usqp=CAU&ec=45732301

10. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/58/%CE%A4%CE%BF_%CF%84%CE%B6%CE%AC%CE%BA%CE%B9_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B1%CE%AF%CE%B8%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%A0%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%B9.JPG/220px-%CE%A4%CE%BF_%CF%84%CE%B6%CE%AC%CE%BA%CE%B9_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B1%CE%AF%CE%B8%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%A0%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%B9.JPG

11. https://www.newsbeast.gr/files/1/2012/03/07/purgos_doukisas_floredias.medium.jpg

12. https://2.bp.blogspot.com/-PORdGS6yyFg/UToTAVKhlGI/AAAAAAAAAJbY/Ozu2u6uwWka/w1200-h630-p-k-no-nu/DSC_1979+doukisa+plakentia.jpg

13. <https://i1.prth.gr/images/w880/files/2019-08-31/stk-megaro.jpg>

14,15,16,17. Μπίρης, Κώστας, *Αι Αθήναι - από του 19ου εις τον 20ον αιώνα*, σελ. 120-127

18. https://s.nbst.gr/files/1/2019/01/wkel_pyrgos_000-1312x819.jpg

19. https://www.iefimerida.gr/sites/default/files/arc-hive-files/kastro1_0.jpg

20. https://www.lifo.gr/uploads/image/689714/Thiras_54_1.jpg

21. https://www.lifo.gr/icafe/467/700/1/689729_Thiras_54_18.jpg

22. https://www.inexarchia.gr/sites/default/files/imagedcache/whole_page/wysiwyg_imageupload/1/inexarchiagr10_pyrgos_thiras.jpg

23. https://www.lifo.gr/icafe/467/700/1/689728_Thiras_54_17.jpg

24. https://www.vimaonline.gr/files/foto-pfalior/epaylis-kouloura/thumbs/miliaresis-kartpostal_645x.jpg

25. <https://www.lifo.gr/uploads/image/1502824/Painxidion2.jpg>

26. <https://www.lifo.gr/uploads/image/1502825/Painxidion1.jpg>

27. https://2.bp.blogspot.com/-wkinFseSkZs/Wes_XuVZbOI/AAAAAAAAAAdRQ/17e1_wWqPk4ksMYKajp5HNdgbWBgYxgCLcB/GAs/640/up159e7147cf285e.jpg

28. https://farm5.staticflickr.com/4650/39648843404_74ab5ece93_z.jpg

29. https://lh3.googleusercontent.com/proxy/FzAAj0w4hsCKQyhaQ4f6Dq6mqhUicLwk2Kai1wWNmqUqb2JyDDRgZRsNgO2RoDQdeh5ekW3dRh4C3qHnY-D1VWo_vOjTij_fKsUuXN0rRo4HQCtRw0-r7AU59Ukr1ZwUXpJG5W-MU3AR_LR5nsWsZ5o

30. <https://www.lifo.gr/uploads/image/1502827/Mauromixali3.jpg>

31. <https://www.lifo.gr/uploads/image/1502827/Mauromixali3.jpg>

32. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/74/Old_Athens_-_%CE%A0%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82_%CE%9C%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CF%87%CE%AC%CE%BB%CE%B7_%281900%29_-_panoramio_%283%29.jpg

33. https://tetyosolou.files.wordpress.com/2017/11/ceb1cebbcebaseb9ceb2ceb9ceaceb4cebfcbf85_3_1-copy.jpg

34,35. <https://1.bp.blogspot.com/-z1PiuuVcMv0/Ua3Rtqg2-FI/AAAAAAAAACW0/xNO2t8ieqvA/s1600/%CE%A3%CE%A5%CE%93%CE%93%CE%A1%CE%9F%CE%A5.jpg>

36. https://photos.wikimania.org/p/00/03/71/59/70_big.jpg

37. <https://tama-run.com/wp-content/uploads/elementor/thumbs/Agios-Andreas-on17bopbv40o8r4twc81l6gxn4w0werbsqcanvey8.jpg>

38. <https://a8inea.com/wp-content/uploads/2020/07/sygrueklisaki1.jpg>

39. https://3.bp.blogspot.com/-9yxg3s1BAx/V5finfrBn8MI/AAAAAAAAAATM/F-Ulrvyh2eA_ZMMCqtBet8tCE4BjHJZLQCLcB/w1200-h630-p-k-no-nu/%25CE%259F%25CE%25B9%25CE%25BA%25CE%25AF%25CE%25B1%2B%25CE%25A1%25CE%25AC%25CE%25BB%25CE%25BB%25CE%25B7.png

40. https://www.pyrgosralli.gr/wp-content/uploads/sites/153/2019/07/img_8619-e1588584662841.jpg
41. <https://aiginas.files.wordpress.com/2010/12/pirgos-ralli.jpg>
42. <https://memorialize.files.wordpress.com/2015/09/cf83ceb1cf81ceb9cf80cebfbcebbcbcf85.jpg>
43. <https://memorialize.files.wordpress.com/2015/09/cf83ceb1cf81ceb9cf80cebfbcebbcbcf85.jpg>
44. https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRv1W2PUNo3kNhMhzDSnDS4R8lRy2B4nArRakV5ssh7ZOEJJJOK_4Zj_NQjDzcFW-jnsHmFgoaWBYPQlHGYdLEhB6YEdRQuZGs8A&usqp=CAU&ec=45732301
45. <https://www.news247.gr/img/8027/6390322/405000/o/660/0/saripolou0.jpg>
46. <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/el/e/e3/Vila-Margarita-1902.jpg>
47. https://www.mixanitouxronou.gr/wp-content/uploads/2015/01/Vila-Margarita-Abelokipoi_1963.jpg
48. <https://www.dinfo.gr/wp-content/uploads/2016/12/margarita-1.jpg>
49. https://www.iefimerida.gr/sites/default/files/archive-files/castello-bibelli3_1.jpg
50. <https://www.corfuland.gr/images/stories/politismos/2020/Jan/castello-bibelli-apo-psila.jpg>
51. <https://www.iefimerida.gr/sites/default/files/archive-files/7390f5dd720450b7ccfce6c9d67c6e8f.jpg>
52. https://lh3.googleusercontent.com/proxy/6VSdW5Udjml1gkDDf_FI9L3zuEK_jKBLYAL-u33YjetmBzuUx7p9SC5Hz5ycRiwXR9kwZTgnB9Le6dJ6nXzy56jWqqtXO8piTQYrGzh5r0nZrD0NEvm3LpjagzsrFQil-aCBtkw8hoLmgTjirh0dN6bAbY31zBFIKGQ3imhZskWR
53. https://www.pyrgosmelissourgou.gr/images/pdf/Pyrgos%20Melissourgou_History_GR.pdf
50. https://www.pyrgosmelissourgou.gr/images/pdf/Pyrgos%20Melissourgou_History_GR.pdf
54. <https://www.pyrgosmelissourgou.gr/images/slideslider02.jpg>
55. <https://www.kastra.eu/pics/k8-koutoupi.jpg>
56. <https://1.bp.blogspot.com/-6aWq0lo0jds/XPX1BvFqptl/AAAAAAAAABs0/H7MWb1bHFAz3isG8y4FaudJASvbx05GACLCBGAs/s400/1.png>
58. <https://www.kathimerini.gr/resources/2014-09/20s1katopodi.jpg>
59. https://www.mixanitouxronou.gr/wp-content/uploads/2015/10/pyrgos_tis_eytyxias_thalassa.jpg
60. <https://cityportalcdn.eu/photos/Pyrgos-Eytyxias-kokinospirgos.jpg>
61. <https://www.mixanitouxronou.gr/wp-content/uploads/2015/10/pyrgos-tis-eutuxias2-e1444917825865.jpg>
62. <https://www.achaiaclausus.gr/wp-content/uploads/2015/06/sketch2b.jpg>
63. https://tempo24.news/sites/default/files/articles/2017/05/26/6102549_orig.jpg
64. <https://i.ytimg.com/vi/e7cXbJHANYl/maxresdefault.jpg>
64. https://www.theceo.gr/wp-content/uploads/2019/11/%CE%9F%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CE%BF_%CE%91%CE%A7%CE%91%CE%AA%CE%91_%CE%9A%CE%9B%CE%91%CE%9F%CE%A5%CE%A3_-696x522.jpg
65. <https://mamakita.gr/wp-content/uploads/2019/05/Achaia-Clauss-Patra-Peloponnese-2-533x400.jpg>
66. https://tempo24.news/sites/default/files/styles/article_image/public/articles/2018/06/22/foto_3_2_0.jpg?itok=K2sx_N_o
67. <https://www.patrasevents.gr/imgsrv/f/full/1931022.jpg>
68. <https://moranocafe.com/mpeleni.jpg>
69. <https://www.leros.gr/images/LANDSCAPES/pyrgos-mpeleni-1.jpg>
70. <https://moranocafe.com/pyrgosmbleleni.jpg>
71. <https://www.leros.gr/images/istoria-mouseia/pyrgos-mbleleni-esoteriko-4.jpg>
72. https://3.bp.blogspot.com/-9qFrPx_tFVk/Utv_rMu4CzI/AAAAAAAAACnU/-5ZAJ9-Gfpw/s1600/%CF%83.%CF%83.jpg
74. https://iranon.gr/ATHINA/Images/DL/022Scripta_I_2.jpg
75. https://iranon.gr/ATHINA/Images/DL/02_2.jpg
76. <http://www.metafysiko.gr/wp-content/uploads/2010/06/7.jpg>
77. <http://www.metafysiko.gr/wp-content/uploads/2010/06/6.jpg>
78. https://4.bp.blogspot.com/-4T5ZbGJrKYw/U5oTtIRBZiI/AAAAAAAAACpU/uI-drW93XgU/s1600/03_03.jpg
79. https://1.bp.blogspot.com/-DGsZ6NICZzU/VnMvpxouLI/AAAAAAAAAEIQ/96-f-2_C3w4/s1600/03_01B.jpg
80. https://2.bp.blogspot.com/-cy3nlluplo4/U5oTSzgmAWI/AAAAAAAAACpQ/FwunEXIm6Ow/s1600/03_02.jpg
81. <https://www.google.com/maps/place/%CE%A0%CE%B1%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BB%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85,+%CE%A0%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%B9%CE%AC%CF%82+185+33/@37.9362357,23.6580404,3a,75y,265.13h,101.02t/data=!3m6!1e1!3m4!!1sEPZaET4EsDLhn1NMFpUavg!2e0!7i13312!8i6656!4m5!3m4!!1s0x14a1bbfae0feef:0xcdd37fca18f139a9!8m2!3d37.9360958!4d23.6579141!hl=el>

82.https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcRCKICaQy1zXyDbsz0ITDodk6txAZm-RmNyussCjij_8xbUourZ1513G1JgECwUiypZdtV8KJWH75JJDv0KFno0ZYrFYaGSFdTCAg&usqp=CAU&ec=45732301
83.https://2.bp.blogspot.com/-v1sv8SIBE3k/U3i5jAg5SDI/AAAAAAACak/s0u6DqeaEcs/s1600/53_04.jpg
84.<https://www.archisearch.gr/wp-content/uploads/Tower-Aigio-Nikos-Mourikis-40.jpg>
85.<https://www.proininews.gr/wp-content/uploads/2019/02/%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A1%CE%A7%CE%95%CE%99%CE%9F-%CE%9A%CE%91%CE%92%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%A3-5.jpg>
86.<https://www.k-tipos.gr/wp-content/uploads/2018/06/%CE%94%CE%B7%CE%B%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CE%9A%CE%B1%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%B1%CF%82.jpg>
87.<https://www.visitkavala.gr/wp-content/uploads/2017/04/dimarxeio3.jpg>
88.<https://www.mixanitouxronou.gr/wp-content/uploads/2020/11/Averof-Prison-map-2-696x349.jpg>
89.<https://i.pinimg.com/564x/c4/4b/26/c44b26ba502cef66a7aac82a0aaf788f.jpg>
90.https://www.toperiodiko.gr/wp-content/uploads/2017/11/%CE%A6%CF%85%CE%B%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%91%CE%B2%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%86_1892_-_1971.jpg

91. Μπίρης, Κώστας, Αι Αθήναι - από τον 19ου εις τον 20ον αιώνα, σελ.115
0_100000624933586_706459_4067397_o-300x219.jpg
92.https://lh3.googleusercontent.com/proxy/D4vHXVo8gAPZ6ZIoSiopWRvcCLfAEITHZwN-Sz2cKyBk-Tx-zWZ1dIngysln_Iot5waJw3Ouj5siN0t94l_p7gQdLGMfzn89PRJ5bpWAZVHlc_zC3FF9DmsXkkCRmKZ1gAeSl4kwG2_atxLazJY
93.<https://i1.prth.gr/images/963x541/files/2017/07/23/aglika-niki-ekklisia-agiou-pavlou.jpg>
94.https://3.bp.blogspot.com/-X9cROeJC1Qg/VdOBfCeDWqI/AAAAAAAH6w/mjS_W-k-ujM/s1600/KK7926.jpg
95.https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction_Review-g189400-d566832-Reviews-St_Paul_s_Anglican_Episcopal_Church-Athens_Attica.html#photos;aggregationId=&albumid=&filter=7&ff=133898671
96.https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction_Review-g189400-d566832-Reviews-St_Paul_s_Anglican_Episcopal_Church-Athens_Attica.html#photos;aggregationId=101&albumid=101&filter=7&ff=310461767
97.https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction_Review-g189400-d566832-Reviews-St_Paul_s_Anglican_Episcopal_Church-Athens_Attica.html#photos;aggregationId=101&albumid=101&filter=7&ff=62384971
98. <https://www.patrasevents.gr/imgsrv/f/full/3438108.jpg>
99.http://www.patriniastas.eu/uploads/5/9/2/3/5923748/lrazwgaofv546b5702a935e_1_orig.jpg
100. https://2.bp.blogspot.com/-Y14hWnuDk8l/Wfg5LLkcsPI/AAAAAAAIAZ0/n23zkCdkMtwoPPIn9mlMbAfjN9p3d4ewCLcBGAs/s1600/800px-Aglican_Church_of_Saint_Andrew%252C_Patra%25281%2529.JPG

101.https://fastly.4sqi.net/img/general/200x200/52190369_Ds45huyq-qu-Zzsi9-8QR3kR-63DLjt6-Q7pZznohKw.jpg
98.<https://newmedia.thebest.gr/i/w400/zbcmupjuru58a2a5d853001.jpg>
102. <https://4.bp.blogspot.com/-TPVXDnC3Sfg/Wfg5WawjRdl/AAAAAAAaAaA/ybx2Hd5ay90IA1REETrAvPBnyCMyrexHwCLcBGAs/s1600/cviwtdlcne58a2a583a8178.jpg>
103.https://tetysolou.files.wordpress.com/2018/11/hatzikonsta_foundation_1856.jpg
104..<https://urbanlife.gr/wp-content/uploads/2018/11/%CE%B5%CE%BA%CE%BA%CE%BB2.jpg>
105.https://tetysolou.files.wordpress.com/2018/11/hatzikonsta_foundation_1856.jpg?w=563&h=413
106.https://1.bp.blogspot.com/-ouJnGh9eOIs/XP-RJJrTfI/AAAAAAALbM/w80Rt4Vs5sMuOs81ltTvLq1O7KH5-pSVwCLcBGAs/s1600/20190611_113505.jpg
107.https://1.bp.blogspot.com/-THHREvO8DCY/XP-Q5FdJkWI/AAAAAAALbE/E8Q8H_9vr4kBOYxlvaXViWzS5sFaEDHWgCLcBGAs/s1600/20190611_113325.jpg
108.https://1.bp.blogspot.com/-O4IAGjuiGgo/XP-R6QPKwKI/AAAAAAALbO/SgnESECbHg85Mm1_HVc17cd5nmMRDXcwwCLcBGAs/s1600/20190611_113244.jpg
109. Κασσιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσώλλερ – Αρχιτέκτων [1837-1923]*, σελ.262
110.https://www.tovimatisaigialeias.gr/images/panagia_faneromeni.jpg
111.<https://www.patrasevents.gr/imgsrv/f/full/2245857.jpg>
112.https://4.bp.blogspot.com/-tx76YMWwaUc/WQBCKikIoDzI/AAAAAAAATw/A6ssGLRkVmkBg10y_PcyoXwD1rJocFvGwCLcB/s300-c/AGIOS_SPIRIDONAS1.jpg
113.<https://www.taathinaika.gr/wp-content/uploads/2019/10/1-5.jpg>
114. Κασσιμάτη, Μαριλένα, *Ερνέστος Τσώλλερ – Αρχιτέκτων [1837-1923]*, σελ.272

115. https://lh3.googleusercontent.com/proxy/VkgQ_jEuo7tFCeN3qRiYA4C8ENfb7vHS6AJx0H6FawYFIC6pvWFOqEgD_Pyo2WPG5CXBjImUVrYtLabNAK6dwjcCXmWoKHBqywfbWz9pCoeqCpJbFp-uOJG57JwFxi9TPnQ4eNfswX2ILOdMhgdngr4Q

116. <https://despination2.files.wordpress.com/2012/01/ag-loukas.jpg> 112. https://lh3.googleusercontent.com/proxy/fNiaJptxkSRpATx5Plt6nNVxeL8zR71TMMR2Ong6E5brVtnGwedWBn74MOcMGf-bYnC7tokxjSXkLSj_UaQnSLHzAYY06mXli_ulhVo

117. Κασιμάτη, Μαριλένα, Ερνέστος Τσίλλερ – Αρχιτέκτων [1837-1923], σελ.266

118. https://lh3.googleusercontent.com/proxy/ytGJBGpmJjtWDTKc21r2hSY5nHIT5_w1C6rrSf7jQ1rZrtnKshZdAboCQP8K96mKPahuN5xFICYZTUyqU0tgmEZ67dVIZH4am6volqQ

119. <https://mapio.net/images-p/36176649.jpg>

120. https://photos.wikimapia.org/p/00/00/47/02/95_big.jpg

121. <https://ileiaonline.gr/wp-content/uploads/2019/08/80e57d5de71d9aa808bf853b3cbb531c.jpg>

122. <https://www.vimaorthodoxias.gr/wp-content/uploads/2018/07/thumbnail-1.gif>

123. Μπίρης, Μάνος, Καρδαμίτση – Αδάμη, Μάρω, *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, σελ.275

124. https://www.mixanitouxronou.gr/wp-content/uploads/2016/01/Athens_Mitropolis_1874_Pascal-Sebah.jpg

125. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/84/CE%9C%CE%B7%CF%84%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B7_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD_3321.jpg

Εικόνα παρατήματος.
<https://i.pinimg.com/564x/ce/0b/92/ce0b92fd64d4496431d5e3b661a7a01d.jpg>

*"To provide meaningful architecture is not to parody
history but to articulate it"*

By Daniel Libeskind

constructeurs robustes : que cette école s'était élevée dans un pays où la pierre est abondante ; c'est, bien plus encore, que Robert avait conçu un édifice devant atteindre des dimensions colossales. La bâtisse avait à peine atteint la hauteur des basses nefs, que l'on dut renoncer à exécuter, dans tous leurs développements, les projets de Robert ; qu'il fallut faire certains sacrifices, probablement à cause de l'insuffisance reconnue des ressources futures. Le plan du premier étage de la cathédrale de Reims est loin de répondre à la puissance des soubassements. Cependant il est certain qu'on suivit, autant que possible, en diminuant le volume des points d'appui, les projets primitifs ; et il faut une attention particulière, et surtout la connaissance des constructions de cette époque, pour reconnaître ces changements apportés aux plans de Robert de Coucy. Nous essaierons toutefois de les rendre saisissables pour tout le monde, car ce fait ne laisse pas d'avoir une grande importance pour l'histoire de nos cathédrales, d'autant plus qu'il se reproduit partout à cette époque.

Voici d'abord (14) une coupe transversale de la nef de la cathédrale de Reims. Il est facile de reconnaître que les contre-forts, dans la hauteur du collatéral, ont une puissance, une saillie que ne motive pas la légèreté de la partie supérieure recevant les arcs-boutants ; on sera plus frappé encore de la différence de force qu'il y a entre les parties inférieures et supérieures de ces contre-forts, en examinant la vue perspective extérieure d'un contre-fort de la nef (15). Dans la construction des deux pignons des transepts, la différence entre le rez-de-chaussée et les étages supérieurs est encore plus marquée. Robert de Coucy avait probablement projeté, sur ce point, des tours dont il fallut réduire la hauteur par des raisons d'économie. Une observation de détail vient appuyer la conjecture d'une modification dans les projets. Le larmier du couronnement des corniches qui passent au niveau des bas-côtés devant les contre-forts des transepts et du chœur est muni de petits repos horizontaux, espacés de uns des autres de 0,40 c. à 0,50 c., qui forment comme des créneaux, et que Villard de Honnecourt, contemporain et ami de Robert de Coucy, appelle, dans ses curieuses notes, des *crétiaux* réservés sur la pente des larmiers pour permettre aux ouvriers de circuler autour des contre-forts à l'extérieur (16). Cela est fort ingénieux et bien entendu, puisque la pente des larmiers ne permettrait pas, sans ce secours, de passer devant les parements des contre-forts à toutes hauteurs. Or ces *crétiaux*, dont parle Villard, n'existent que sur les larmiers couronnant le rez-de-chaussée. Robert de Coucy eût cependant, s'il eût continué l'œuvre, réservé à plus forte raison des passages semblables dans les parties élevées de l'édifice.

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση του νεογοθτικού αποτυπώματος στη Νεοελληνική αρχιτεκτονική. Ως αντικείμενο της έρευνας ορίζονται τα δημόσια και τα ιδιωτικά κτήρια που κατασκευάστηκαν στην Ελλάδα κατά κύριο λόγο τον 19ο αιώνα και φέρουν τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της γοθτικής αρχιτεκτονικής. Κρίθηκε δε σκόπιμος ο διαχωρισμός των ευρημάτων σε δύο επιμέρους ενότητες, τα υπαγόμενα στην κοσμική και θρησκευτική αρχιτεκτονική αντίστοιχα. Η παρούσα εργασία καλείται να απαντήσει, μεταξύ άλλων, στα προσεχρή ερωτήματα:

-Ποιοι αρχιτέκτονες αναβιώνουν τη γοθτική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα του 19ου αιώνα και πώς σχετίζεται αυτό με την αρχιτεκτονική τους διαδρομή;

-Σε ποιους τύπους κτηρίων συναντάται η γοθτική αναβίωση και πώς ερμηνεύεται αυτό;

-Στο πνεύμα της γοθτικής αναβίωσης στην Ελλάδα του 19ου αιώνα, οι ρωμανικές ή οι αμιγώς γοθικές μορφές υπερτερούν; Πώς ερμηνεύεται αυτή η διαφοροποίηση;

-Διακρίνουμε ορισμένο συσχετισμό της καταγωγής των αρχικών ιδιοκτητών με την επιλογή των γοθτικών μορφών ή και διατάξεων στα κτήρια;

-Πώς μεταφέρονται οι μορφές από το γοθτικό λεξιλόγιο στα νεογοθτικά αρχιτεκτονήματα της Ελλάδας του 19ου αιώνα;